

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА
БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР УЧАСТІ УКРАЇНИ

за підтримки

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ПОТЕНЦІЙНІ НАСЛІДКИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Дослідження Ради зовнішньої політики “Українська призма”.

Матеріал підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проєкту EU4USociety . Матеріал відображає позицію авторів і не обов’язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження» та Європейського Союзу»

ЗМІСТ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ПОТЕНЦІЙНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ
УКРАЇНИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ
4

МОЛДОВА
11

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА
19

РОСІЯ ТА БІЛОРУСЬ
27

РУМУНІЯ
45

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА
58

ТУРЕЧЧИНА
66

УГОРЩИНА
75

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ПОТЕНЦІЙНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ

Андрій Чубик,
експерт з енергетичної безпеки програми Безпекових студій
Ради зовнішньої політики "Українська призма"

Марина Ярошевич,
директорка програми інтеграції України з ЄС
Ради зовнішньої політики "Українська призма"

Вугілля та сталь були у витоків Європейського проекту у 1950-ті роки. Сьогоднішній Європейський Союз (ЄС) поставив за мету до 2050 року, що ознаменує майже сторіччя від створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, зробити все від себе залежне, щоб досягти протилежного - відмовитись від використання викопних копалин. У 2008 р. ЄС проголосив себе лідером у впровадженні політики, яка прагне «перетворити Європу на економіку з низьким рівнем викидів вуглецевого газу».¹ На заваді швидкому поступу до цієї мети стали світова економічна криза, відсутність політичної підтримки з боку Китаю, а також вихід США із Паризької кліматичної угоди 2015 року та низка інших обставин. Новий склад Єврокомісії (ЕК), що приступив до виконання обов'язків у 2019 році, взявся за справу з новими силами і амбіціями, проголосивши Європейський Зелений Курс одним з топ власних пріоритетів.

Що таке Європейський Зелений Курс?

Європейський Зелений Курс (ЄЗК) - це так звана дорожня карта заходів, які покликані перетворити Європейський Союз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку. Його основне завдання - розробити та допомогти державам-членам впровадити зміни, які допоможуть Європі до 2050 року стати першим у світі кліматично нейтральним континентом. Ця ціль має бути досягнута за рахунок **стимулювання розвитку циркулярної економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформації кліматичних та екологічних викликів** на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, забезпечуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу.

¹<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/09/what-is-the-european-green-deal-and-will-it-really-cost-1tn>

ЄЗК був офіційно представлений Президенткою Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляєн у Європейському парламенті 11 грудня 2019 року. На тлі економічної та коронавірусної кризи саме ЄЗК має відіграти роль об'єднуючого елемента задля підвищення стійкості вразливого світу. Метою його буття (*raison d'être*) є не стільки актуалізація розвитку кліматичної політики, скільки концептуалізація зеленої модернізації економіки та економічного зростання для забезпечення життя людини у гармонії з планетою та її ресурсами.² Відповідно, **ключовими напрямками ЄЗК є** чиста енергія, кліматичні заходи, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття та стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу»).

Більш предметно, ЄС ставить перед собою такі завдання:

- Біорізноманіття: впровадження заходів з метою захисту вразливої екосистеми.
- Стратегія «Від лану до столу»: пошук шляхів забезпечення більш стійких харчових систем.
- Стале сільське господарство: забезпечення сталості у сільському господарстві та сільській місцевості ЄС завдяки спільній аграрній політиці (CAP).
- Чиста енергія: перехід на цілком чисту енергію, тобто енергію з мінімальними викидами парникових газів та інших забруднюючих речовин.
- Стала промисловість: створення шляхів забезпечення більш стійких, екологічно чистих виробничих циклів, з максимальним повторним використанням матеріалів та мінімізацією відходів.
- Будівництво та ремонт: створення умов для екологічно чистого будівельного сектора.
- Стала мобільність: формування транспортних систем, які максимально сприяють використанню транспортних засобів на низьковуглецевих видах палива.
- Подолання забруднення: впровадження швидких та ефективних заходів для скорочення забруднення.
- Кліматичні заходи: досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року.

Досягнення кліматичної нейтральності потребуватиме **заходів з боку всіх галузей економіки ЄС**, зокрема,

- інвестицій в екологічно чисті технології,
- підтримки інновацій,

² <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>

- виробництва більш чистих, доступних і сталих видів приватного та громадського транспорту,
- декарбонізації енергетичного сектору,
- переобладнання будівель за рахунок більш енергоефективних технологій,
- розширення співпраці з міжнародними партнерами для вдосконалення глобальних екологічних стандартів.

Отже, **Європейський Зелений Курс** - це план ЄС із розвитку сталої економіки, у якій:

- до 2050 року буде зведено до нуля викиди парникових газів (проміжна ціль - скорочення викидів на 50-55% відносно рівня 1990-х років до 2030 року);
- економічне зростання буде відокремлене від збільшення використання ресурсів;
- жодна людина чи територія не залишаться осторонь запроваджених змін.

Міжнародний вимір Європейського Зеленого Курсу

ЄС визнає, що успіх ЄЗК залежить не лише від здатності організації запровадити необхідні зміни, а також від того, наскільки визначені ним цілі, норми та стандарти будуть сприйматись та впроваджуватись як сусідніми державами, так і на глобальному рівні. Для просування ЄЗК на міжнародній арені Єврокомісія зобов'язалась **розгорнути масштабну дипломатичну кампанію з просування Зеленого Курсу**, використовуючи також інструменти торгової політики, підтримки задля розвитку та зовнішньої політики ЄС. Що стосується країн Південного сусідства та Східного Партнерства, Комюніке щодо ЄЗК також передбачає «ряд потужних партнерств у сферах охорони навколишнього середовища, енергетики та клімату».³

Втім, оскільки ЄЗК є дуже довгостроковою політикою, його впровадження матиме й неабиякий вплив на партнерів Європейського Союзу, до яких він має бути добре підготовлений. Зокрема, ЄС має діяти на випередження у своїх відносинах з такими міжнародними гравцями як Китай, США, Саудівська Аравія та регіональними силами на кшталт Росії та Алжиру.

Якщо ще декілька років тому амбітні кліматичні цілі виглядали малодосяжними, то 2020 рік став переломним. Не тільки ЄС, але й **Японія, Південна Корея, Австралія** заявили про свої плани досягнення кліматичної нейтральності. **Китай** також підтримав цю мету, але взяв на це довше часу. **США** повернулися до

³ <https://www.rac.org.ua/uploads/content/593/files/webeneuropean-green-dealandeapen.pdf>

клубу активних прихильників кліматичної політики і готують національний визначений внесок до Паризької угоди у контексті планів досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р.⁴

Хоча збільшення кількості прихильників Європейського Зеленого Курсу виглядає значним, ЄС стикається з **низкою серйозних викликів**, зокрема, і через амбіційність завдань. Наприклад⁵,

- Стимулювання економічної диверсифікації у нафтогазових країнах-експортерах, зокрема, за рахунок відновлюваних джерел енергії і зеленого водню.
- Підвищення безпеки постачання критичних матеріалів та сировини для зниження залежності від третіх країн, перш за все Китаю.
- Створення «кліматичного клубу» країн, готових запровадити подібні заходи «прикордонного вуглецевого податку».
- Досягнення глобального лідерства у питаннях енергетичного переходу, зеленого водню і зелених бондів.
- Стимулювання створення глобальної коаліції для зменшення впливу кліматичних змін, зокрема, для захисту вічної мерзлоти.
- Підтримка створення глобальної платформи для розбудови нової кліматично нейтральної економіки, обміну кращими практиками і досвідом.

Такі заходи зовнішньої політики ЄС можуть стати причиною геополітичної відповіді з боку міжнародних партнерів Європейського Союзу, яка полягатиме як у посиленні співпраці, так і у намаганні перенаправити торговельні потоки та інвестиції і навіть застосувати приховані дії для протидії ЄЗК.

Європейський Зелений Курс та Україна

Україна розпочала активну підготовку своєї позиції щодо ЄЗК восени 2019 року.

4 листопада 2019 р. на посаду заступника міністра енергетики та захисту довкілля був призначений Сергій Масліченко - колишній асоційований директор департаменту енергоефективності та зміни клімату Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), співавтор програми ЄБРР з термомодернізації «IQ Energy», а також програми фінансування альтернативної енергетики USELF (Ukraine Sustainable Energy Lending Facility).

20 грудня 2019 року у відповідь на затвердження Європейською Комісією Європейського Зеленого Курсу віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Дмитро Кулеба у телефонній розмові з

⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_21_1093

⁵ <https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/>

керівником дипломатичної служби ЄС Йозепом Борреллом заявив, що Україна зацікавлена в активній участі у впровадженні ЄЗК, зокрема, у приєднанні до зусиль ЄС щодо досягнення кліматично нейтральної економіки. Крім того, Україна заявила, що буде вносити до ЄС конкретні пропозиції у цій галузі.

21 січня 2020 року Міністерством енергетики та захисту довкілля було презентовано **проект концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року**.⁶ За оцінками міністерства, концепція має реалістичні заходи з трансформації енергетики, які є прийнятними для економіки та суспільства.

24 січня 2020 року за ініціативи Міністерства закордонних справ України Кабінет міністрів України створив спеціальну **Міжвідомчу робочу групу з питань координації протидії наслідкам зміни клімату у рамках ЄЗК**. Завдання групи включали, серед іншого, посилення інституціональної взаємодії між Україною та Європейською Комісією з метою впровадження ЄЗК. Групу очолює віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Попри активний старт, початок пандемії коронавірусу і подальший економічний спад вніс корективи у реалізацію намічених кроків, фактично відтермінувавши діалог з ЄС щонайменше на 6 місяців.

13 серпня 2020 року листом Прем'єр-міністра України Д. Шмигала на адресу Першого віце-президента ЄК Ф. Тіммерманса було передано **позиційний документ щодо Учасі України у ЄЗК**. У документі, серед іншого, пропонується встановити структурований і регулярний діалог з ЄС щодо модальностей раннього залучення української сторони до розробки та реалізації політик у рамках Європейського Зеленого Курсу, розробки спільної Дорожньої карти участі України у ЄЗК, а також відзначаються перспективні напрямки співробітництва у рамках ЄЗК.

Паралельно цим практичним діям, питання впливу ЄЗК на Україну та її участь у ньому стали **предметом численних дискусій та зустрічей** як на найвищому рівні між Україною та ЄС, так і на національному рівні: у парламенті, бізнес-колах та громадянському суспільстві. Зокрема, результати дослідження «Європейська зелена угода: можливості та загрози для України» призвели до низки дискусій серед зацікавлених сторін щодо ролі ЄЗК як зовнішнього фактору для України, можливості та загрози для кожного сектора в Україні відповідно до елементів ЄЗК.

19 січня 2021 року відбулося засідання Міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату у рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський Зелений Курс» під головуванням Прем'єр-міністра України Д. Шмигала. Під час засідання було обговорено питання формування українського зеленого курсу на основі європейського Green Deal та представлено пріоритети у головних його сферах. Ключовим завданням Уряду України є збалансування бачення різних міністерств і відомств, з урахуванням думки бізнесу, та вироблення спільної позиції щодо визначення рівня

⁶<https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-proekt-koncepciyi-zelenogo-energetichnogo-perehodu-ukrayini-do-2050-roku>

кліматичних амбіцій та кроків всередині країни, які будуть відповідати заявленим цілям.

Отже, **ЄЗК ставить перед Україною принаймні дві глобальні цілі:**

1. Забезпечити координацію зусиль з ЄС і сусідніми країнами у процесі вітчизняного «зеленого» переходу задля мінімізації економічних і фінансових втрат.
2. Трансформувати безпекову політику, виходячи із переоцінки можливих ризиків і загроз, в першу чергу від Росії, яка вже сьогодні активно взаємодіє з ЄС у контексті кліматичної політики, намагаючись обійти і нівелювати існуючі санкції.

Оцінюючи перспективи ЄЗК, Україні вкрай важливо враховувати, які саме можливості та загрози несе (не)виконання власних планів у рамках ЄЗК державами-сусідами (у рамках та поза межами ЄС). Нижче запропоновано критерії, за якими Україна має здійснювати таку оцінку.

Можливості та загрози для України від впровадження ЄЗК сусідніми державами

Україна перебуває в унікальному становищі на географічній мапі Європи, що завжди впливає на геополітичну ситуацію і вимагає врахування цілої низки факторів політичного, економічного і безпекового характеру. **Країни-сусіди можуть бути умовно розділеними на такі групи:**

1. Держави-члени ЄС, які будуть впроваджувати ЄЗК у рамках єдиної політики ЄС, зокрема, Польща, Словаччина, Угорщина і Румунія.
2. Держави, які пов'язані з ЄС умовами угоди про асоціацію або євроінтеграційними процесами, зокрема, Молдова і Туреччина.
3. Держави, які мають мінімальні зобов'язання підтримувати ЄЗК, але можуть це робити через політичні або інші причини, а саме Росія та Білорусь.

Аналіз впливу ЄЗК на зовнішню політику України варто проводити з урахуванням декількох критеріїв:

1. Наявність чи відсутність у сусідніх держав **інтегрованих планів з енергетики та клімату (або аналогів)**, їх основні цілі у сферах скорочення викидів парникових газів, енергоефективності, відновлюваній енергетиці, шляхи перебудови енергетики і ресурси, які вони планують виділяти на досягнення відповідних показників.
2. Загальноєвропейський дискурс про **прикордонний вуглецевий податок вирівнювання** (carbon border adjustment tax), механізми його впровадження на національному рівні у сусідніх країнах.

3. Формування національної політики у сфері економіки і торгівлі з огляду на очікувані зміни у імпорті та експорті, шляхи збереження конкурентних переваг національних виробників.
4. Вплив ЄЗК на **безпекову сферу**, зокрема, на політику Росії щодо держав-членів ЄС і третіх країн, наприклад, експорт і транзит енергоресурсів, санкційну політику, доступ до кліматичних фінансів та технологій тощо.
5. Вплив ЄЗК на **торговельно-економічні відносини між Україною і третіми країнами**, зокрема, у контексті підписаних угод про зони вільної торгівлі або аналогічні договори (особливу увагу заслуговує ситуація з Туреччиною).

ЄЗК у середньостроковій перспективі матиме надзвичайно великий вплив на економічне і соціальне життя в Україні. Вже сьогодні багато його положень мають потенціал створення значних перешкод для розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин, що вимагає розробки і запровадження спеціальної дорожньої карти і внесення змін до Угоди про асоціацію і ПВЗВТ. Основний акцент необхідно робити на потребі забезпечити справедливий перехід до низьковуглецевої енергетики та економіки, уникнути негативних соціальних наслідків (скорочення зайнятості, доходів) і сприяти сталому економічному розвитку.

МОЛДОВА

Сергій Герасимчук,
заступник виконавчого директора, директор програм
Регіональних ініціатив та сусідства
Ради зовнішньої політики "Українська призма"

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ МОЛДОВИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Політична реакція Молдови на ініціативу ЄЗК була і є стриманою, однак тяжіє до формування схвального підходу. У своєму ставленні Кишинів покладається на обіцяні з боку ЄС інвестиції та сприятливі кредити, доступність технологій та обладнання, а також підтримку з боку Бухареста. Молдова віддавна підтримує регіональні екоініціативи та проекти й активно бере у них участь.

Національна стратегія розвитку Молдови від 2020 року та інші стратегічні документи, такі як Стратегія Молдови щодо довкілля на 2013-2023 роки, Національна стратегія сталого розвитку сільського господарства на 2008-2015 роки, містили у собі цілі зеленої економіки. Ще у 2015 році у Національній програмі з просування «зеленої економіки» було закладено підвалини «зеленого економічного розвитку».⁷

У грудні 2016 року Молдова схвалила **Стратегію розвитку зі зниження викидів**, якою взяла на себе одностороннє зобов'язання скоротити кількість викидів парникових газів на 64-67% у порівнянні з 1990 роком (або на 78% за умови міжнародної підтримки) до 2030 року.

Стратегія із захисту довкілля передбачає створення інтегрованих систем із менеджменту відходів та хімікатів, що передбачає скорочення площі сміттєзвалищ на 30%, а кількість перероблюваних відходів на 20% до 2023 року.⁸

Примітно, що **Молдова майже повністю залежить від імпорту енергетичних ресурсів**. Рівень забезпечення власними енергоресурсами – один із найнижчих у світі. Скажімо, природний газ здебільшого імпортується з Росії, транзитом через Україну.

⁷http://www.green-economies-eap.org/resources/EaPGREEN_BR_UPDATED%20AND%20FINAL_NOV27_WEB.pdf

⁸http://www.green-economies-eap.org/resources/Report_EN.pdf

Близько 20% попиту на енергію забезпечується завдяки переробці твердої біомаси. Близько 6% виробництва електроенергії забезпечується відновлюваною енергетикою (гідро-, вітровою та сонячною).⁹

Важливим підґрунтям для формування позиції Молдови щодо ЄЗК стала **Угода про Асоціацію з ЄС** – у Розділі 16-му Угоди Молдова взяла на себе зобов'язання посилити співпрацю у сфері довкілля. Кишинів оптимістично ставиться до регіональної програми ЄС “EU4Environment”. Фінансована Європейським Союзом програма “EU4Environment” започаткована у 2019 році і спрямована на підтримку держав Східного Партнерства у таких сферах, як ухвалення рішень з урахуванням інтересів довкілля, стала «зелена економіка», захист довкілля тощо¹⁰. Парасолькова програма ЄС EU4Environment виділяє 20 млн євро для шести держав Східного Партнерства. Її тривалість розрахована на 2019 – 2022 роки.¹¹ Загалом зазначені асигнування є ознакою серйозного ресурсного дефіциту.

Серед іншого Республіка Молдова розраховує, що отримає вигоду від нових зелених технологій завдяки Фонду фінансування зеленої економіки (GEFF), основним партнером і донором якого є ЄС. ЄБРР та Зелений кліматичний фонд (GCF) запропонували банку «MoldovaAgroindbank SA» (MAIB) позику обсягом 5 млн євро. Позику буде використовуватися для кредитування фізичних осіб та малих і середніх підприємств і корпорацій для інвестицій у технології та послуги з пом'якшення наслідків змін клімату та адаптації.¹² Разом з тим навіть досвід сусідньої Румунії свідчить, що позики такого обсягу жодною мірою не наближають Молдову до втілення амбітних цілей Європейського зеленого курсу Євросоюзу.

Наведений мінімалістський підхід не відповідає ні заявленій готовності ЄС до забезпечення справедливого енергетичного переходу (у т.ч. у просторі Східного Сусідства і Східного Партнерства), ні сподіванням Молдови стосовно такої підтримки з боку ЄС. Видається, що Молдова використовує залучені кошти задля втілення короткострокових потреб/цілей, що не мають потенціалу сприяння у межах досягнення цілей ЄЗК.

Діяльність законодавчої влади

Питанням ЄЗК у Молдові **приділяється чимало партійної та парламентської уваги**. Практично всі законопроекти соціально-економічного та зовнішньоекономічного характеру проходять екоекспертизу (стосовно вже взятих на себе міжнародних зобов'язань та законодавства) та на відповідність цілям ЄЗК ЄС. 22 березня 2021 року відбулось 9-те засідання Парламентського Комітету Асоціації Молдова – ЄС. У 15 пункті підсумкового документа

⁹<https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile>

¹⁰<https://www.oecd.org/countries/moldova/Country-profile-Moldova-2019-2020.pdf>

¹¹<https://www.oecd.org/countries/moldova/Country-profile-Moldova-2019-2020.pdf>

¹²<https://www.euneighbours.eu/ru/vostok/stay-informed/news/zelenoe-finansirovanie-v-moldove-put-k-nizkouglerodnomu>

зазначено, що Парламентський Комітет Асоціації визнає, що ЄС є головним торговельним та інвестиційним партнером Молдови, і закликає до побудови у період постковідного відновлення сучасної та конкурентоспроможної економіки відповідно до принципів «Європейської Зеленої Угоди» та цифрової трансформації.¹³

Діяльність виконавчої влади

Уряд Молдови постійно тримає у фокусі своєї уваги **питання кліматичного порядку денного**. Триває інтенсивна робота над опрацюванням можливостей з посиленої участі Молдови у ЄЗК. У своїх повідомленнях Міністерство економіки Республіки Молдова зазначає, що розпочало імплементацію концепції «зеленої політики», що має на меті зростання добробуту та людського капіталу, суттєве зниження ризиків довкілля, а також досягнення сталого розвитку та протидії бідності. Міністерство економіки приєдналось до міжнародних платформ і програм, пов'язаних із питаннями «зеленої економіки», зокрема «Озеленення економік у Східному Сусідстві», Зеленої програми Східного Партнерства (EaP GREEN – регіональна програма, спрямована на надання допомоги державам Східного партнерства у їх переході до «зеленої економіки». Програма підтримується Європейською комісією та іншими донорами ОЕРС, ООН¹⁴), Зеленої індустріальної платформи.

Поза тим, **Європейська комісія надає підтримку аплікантам з держав Східного партнерства через механізми Рамкових програм та European Research Area (ERA)**. Особливу увагу Європейська комісія приділяє можливостям співробітництва в контексті Європейської Зеленої Угоди. Зокрема, у 2020 році Європейська Комісія оголосила про віртуальні тренінги для підготовки до конкурсу в рамках «Horizon 2020».¹⁵ Хід втілення і власне сама ефективність Угоди є наразі не доведеною, однак ЄК зберігає моніторинг «процесу озеленення» економік країн Східного Сусідства серед своїх пріоритетів.

Практичний вимір взаємодії знаходить свій вияв у низці пілотних проєктів. Серед них знаковим є відкриття у Кишиневі у лютому 2021 року ТЕЦ на біомасі потужністю 150 kW. Такий пілотний проєкт покликаний створити передумови для переходу системи енергопостачання від імпортованого газу до відновлюваної енергетики. Планується відкриття додаткових 19 котелень на даному виді пального. Проєкт також має на меті перехід централізованої системи опалювання до застосування відновлювальних технологій.¹⁶ Ініціатива спільно фінансується Національним агентством з досліджень і розвитку та

¹³<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/231303/Final%20Statement%20and%20Recommendations%209th%20EU-MD%20PAC.pdf>

¹⁴<https://mei.gov.md/en/content/green-economy>

¹⁵<http://h2020.com.ua/en/webinar-funding-opportunities-for-third-eastern-partnership-countries-under-the-horizon-2020-green-deal-call-the-horizon-2020-green-deal-call/>

¹⁶<https://www.bioenergy-news.com/news/miscanthus-biomass-heat-project-in-moldova-officially-launched/>

компанією Termoelectrica – основним постачальником електричної та теплової енергетики у Кишиневі та його околицях.¹⁷

Постачальником обладнання для 19 котелень буде британська компанія Terravesta¹⁸, яка спеціалізується на проєктах, спрямованих на зниження викидів парникових газів. Зокрема, планується, що за рахунок використання біопалива опалюватиметься 5.5 тис. квартир, 110 будинків, 40 компаній, 12 громадських дитсадків, 25 освітніх установ та 8 медичних інституцій. Технологія Miscanthus (вирощування енергетичної рослини), що використовується у проєкті, зі слів виробників, позитивно позначається на якості ґрунтів, біорозмаїтті, а також є прибутковою для фермерів.¹⁹ Вартість проєкту, а також кількох супутніх проєктів з підвищення енергоефективності складає 92 млн євро, і ці кошти Республіці Молдова надав Світовий банк. Світовий банк у такий спосіб надає допомогу владі Молдови та компанії Termoelectrica для забезпечення реформи системи тепlopостачання, забезпечення фінансової ефективності компанії, а також здешевлення опалення для вразливих категорій та споживачів з низькими доходами.²⁰

Суспільна дискусія, позиції ЗМІ, НУО

У Молдові триває жвава дискусія щодо участі у впровадженні ЄЗК. Передусім вона зводиться до **оцінки соціально-економічних загроз, можливих еко-, соціо- і технологічних вигод**, перспектив євроінтеграції тощо. Дискусія тяжіє до схвального ставлення, а скепсис пов'язаний із розуміння залежності Молдови від зовнішньої фінансової, енергетичної та технологічної підтримки. Частково на перебіг дискусії впливає хід дебітів у сусідній Румунії, а також те, що частина румунських політичних гравців (у т.ч. скептично налаштованих щодо ЄЗК) оперує і в молдовському політичному дискурсі.

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛДОВИ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Оскільки економіка Молдови має здебільшого сільськогосподарське спрямування, виробництво біомаси є одним із найбільш розвинених секторів відновлюваної енергетики. Відходи переробки сільськогосподарської продукції, деревина та відходи після переробки деревини, інша біомаса використовується здебільшого для потреб опалення. При цьому Республіка Молдова відповідно

¹⁷https://www.termoelectrica.md/ro_RO/

¹⁸<https://www.terravesta.com/#home>

¹⁹<https://www.bioenergy-news.com/news/miscanthus-biomass-heat-project-in-moldova-officially-launched/>

²⁰<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/06/18/world-bank-support-to-help-increase-district-heating-efficiency-in-chisinau>

до Національної енергетичної стратегії 2030 взяла на себе зобов'язання збільшити частку відновлюваної енергетики до 20%.²¹

Молдова має родючі ґрунти та м'який клімат, що сприяє інтенсивному розвитку агровиробництва. Водночас це призводить до суттєвих екологічних викликів, ерозії ґрунтів, забруднення води. Сільськогосподарське виробництво також негативно позначається на водних ресурсах держави.

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І МОЛДОВОЮ

У 2020 році не виправдались сподівання наростити взаємний товарообіг до 1 млрд дол. США, як було заявлено у попередні роки. За 2020 рік він сягнув лише 753,8 млн дол. США. Примітно, що у минулі роки обсяг торгівлі був вищим: у 2018 році він сягнув 953,6 млн дол., а у 2019 році – 896,2 млн дол.²² Таким чином, спостерігається спад динаміки торгівлі.

Найперспективнішим напрямом двосторонньої співпраці є інтегроване управління кордонами як чинник попередження та скорочення нелегальної торгівлі (контрабанди), транспортна сфера. Найбільш уразливими сферами взаємодії є торгівля продуктами харчування та окремими промисловими виробами з позицій протекціоністських заходів з обох сторін, а також енергетичні проекти.

Різновекторність політичних рухів у Молдові формують невизначеність у площині українсько-молдавської економічної співпраці, розмиваючи спільний контекст європейської інтеграції. Однак при цьому саме підтримка з боку ЄС спонукає країни до поєднання зусиль щодо розв'язання проблем з енергетичною безпекою (зокрема, з 2017 року у рамках євроінтеграційних процесів між Україною та Молдовою розпочалася співпраця щодо досягнення можливості інтеграції в ENTSO-E).

В Експортній стратегії України Молдову названо серед ринків, що мають значний потенціал для нарощування експорту. У секторальних стратегіях основна ставка робиться на збільшення поставок продукції агропромислового комплексу. У крос-секторальних експортних стратегіях Молдова включена до переліку країн-споживачів з найбільшим зростанням імпорту продукції машинобудування з України, а також згадується серед ключових векторів експорту креативних товарів, однак без прив'язок до завдань та планів заходів.

Механізм формування **порядку денного економічної співпраці між Україною та Молдовою** охоплює широкий перелік стратегічно важливих секторальних аспектів, але є не достатньо гнучким та оперативним для виходу на новий рівень співробітництва. Загальнодержавні засади двосторонніх економічних відносин не переглядалися з 1997 року. Головний інструмент формування

²¹<https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile/sustainable-development>

²²<http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/04/31.03-FIN.pdf>

напрямів та принципів торговельно-економічного співробітництва між Україною та Молдовою – засідання **Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва** – наразі охоплює широкий перелік, подекуди лише дотичних до економіки, тематичних напрямів. Механізм є негнучким, що разом із пакетним принципом прийняття рішень “усе разом або нічого” зменшує вікно можливостей для оперативного вирішення чутливих питань. Не сприяють координації зусиль і багаторічні перерви у засіданнях комісії (12-те – у 2006 році, 13-те – у 2011 році, 14-те – у 2017 році). Останніми роками міжурядові контакти з економічних питань відбувалися переважно в рамках ширших форматів (Східне партнерство, ГУАМ, ОЧЕС), тоді як двосторонні консультації з торговельних питань поживалися лише наприкінці 2019 року.²³

Експорт електроенергії з України був і залишається одним із провідних альтернативних каналів диверсифікації енергопостачання для Молдови. У 2019 році українське ПАТ “ДТЕК Павлоградвугілля” забезпечило 15% закупівель електроенергії для молдавської компанії Energocom на суму 41,6 млн дол. США. Очікування на подальше нарощування української присутності на молдовському ринку електроенергії у 2020 р. не виправдалися через скасування тендеру на визначення компанії, що поставлятиме електроенергію до Республіки Молдова. Інший вектор енергетичної співпраці – зниження залежності Молдови від монопольного постачання газу з Росії з використанням українських транзитних потужностей – хоча й набув інституційного оформлення (у 2019 році за сприяння проєкту EU4Energy Governance між Україною та Молдовою було підписано Меморандум взаєморозуміння у сфері безпеки постачання газу), залишається під питанням.

Плани України та Молдови щодо співпраці у сфері транспорту частково набули втілення у відповідній законодавчій базі, однак потенціал для спільних проєктів з використанням міжнародних інструментів підтримки використовується не повною мірою. Окремим аспектом розбудови транспортної інфраструктури для обох країн залишається низька екологічність залізничного та водного транспорту, що формує заділ для майбутньої співпраці у рамках програм ЄС.²⁴

Здебільшого у **стратегічних документах Молдова** згадується лише спорадично, а в Енергетичній стратегії України на період до 2035 року – у контексті потреби «укладення необхідної договірної бази та реалізації відповідних заходів інтеграції ринків електроенергії між Україною та Молдовою». Питання співпраці у рамках ЄЗК лишається здебільшого поза увагою урядовців України та Молдови.

Окрім того, Києву та Кишиневу вдалося реанімувати діалог щодо проблемних питань (насамперед пакетної домовленості, яка стосується питань Дністровської ГЕС, а також питань дороги «Одеса – Рені»). Щоправда, наразі видається, що екологічні аспекти експлуатації Дністра викликають більше нарікань, ніж оптимізму.

²³<http://prismua.org/economicdiplomacy/>

²⁴<http://prismua.org/economicdiplomacy/>

Про публічні ініціативи чи двосторонні переговори з питань Європейського Зеленого Курсу між Україною та Молдовою бракує інформації. Їх налагодження має увійти до нинішніх пріоритетів двосторонніх відносин. Ініціатива має поширитися на встановлення постійних контактів як на галузевих, так і урядовому рівнях, так і в парламентському вимірі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Кабінету Міністрів України, Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерству закордонних справ, Міністерству інфраструктури, Міністерству розвитку громад і територій, місцевим органам влади, Міністерству енергетики, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України:

1. оцінити політичний та профільний вплив аспектів ЄЗК і з його урахуванням доповнити крос-секторальні експортні стратегії, виділити (нейтральні з точки зору загроз внутрішнім товаровиробникам та перспективні з позицій розвитку вертикальної кооперації) сектори для нарощування експорту, включити їх у плани завдань та заходів у відповідних стратегічних документах, у партнерстві з ТПП провести спільні бізнес-заходи з акцентом на найперспективніші галузі для співпраці;
2. у рамках цілей і заходів ЄЗК ініціювати проведення чергового засідання українсько-молдовської робочої групи з питань транспорту та відновити перемовини щодо реалізації актуальних транспортних проєктів з використанням можливостей зовнішніх інструментів фінансування; розпочати обговорення нових напрямів співпраці, зокрема комплексного розвитку міжнародних залізничних перевезень у рамках Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (COTIF), створення міжнародної економічної зони «Рені – Джурджулешти – Галац» для об'єднання потенціалу портів України, Молдови та Румунії;
3. активізувати роботу Координаційного центру Дунайської стратегії та включити у План заходів з організації виконання Угоди про фінансування Дунайської транснаціональної програми проєкти, спрямовані на спільне (у рамках цілей ЄЗК) подолання екологічних загроз від транспорту, енергетики та ін. на українсько-молдавських прикордонних територіях, що в подальшому можуть слугувати майданчиком для масштабніших інвестицій, зокрема за рахунок фінансових інструментів ЄІБ та інших європейських фінансових інституцій/програм (безпосередньо пов'язаних із впровадженням ЄЗК ЄС);
4. розпочати перемовини щодо транскордонних проєктів у сфері альтернативної енергетики в рамках цілей і заходів ЄЗК;
5. вийти з ініціативою до молдовської сторони з приводу розгортання прямого міжурядового діалогу стосовно: а) зацікавленості та

можливостей взаємодії у рамках впровадження ЄЗК; б) віднаходження політико-економічного консенсусу стосовно екоресурсів Дністра, через відсутність якого страждають економічні інтереси сторін, екологія субрегіону, розвиток спільного ресурсу туризму, реалізація завдань Єврорегіону Дністер, а також втілення «Стратегічних напрямків адаптації до зміни клімату в басейні Дністра»²⁵ та «Плану впровадження...» згаданих стратегічних напрямів; в) забезпечити тестову роботу в ізолюваному режимі ОЕС України та енергетичної системи Республіки Молдова не пізніше 2022 р.; г) запропонувати молдавській стороні довірливі партнерські переговори щодо досягнення «остаточного компромісу» стосовно справи із Дністровською ГАЕС;

6. врахувати у процесі вироблення урядової політики можливість посилення ініціативи «Асоційованого тріо» в контексті ЄЗК ЄС.

²⁵https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty/Dniester_ukr_web.pdf

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

*Геннадій Максак,
виконавчий директор Ради зовнішньої політики "Українська призма"*

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Польща стала однією з держав-членів ЄС, яка не підтримала позицію керівництва ЄС щодо запровадження Європейського Зеленого Курсу. Наприклад, представники партії «Право і Справедливість» висловлювали сподівання, що ЄЗК не буде прийнятий Європейською комісією, оскільки він йде у розріз з інтересами польської економіки. Матеуш Моравецький, голова польського уряду, під час засідання Європейської ради у 2019 році постійно наводив аргумент, що Польща не зможе досягти показників кліматичної нейтральності до 2050 року з огляду на історичні та структурні передумови. **Пропозицією польської урядової сторони було відтермінувати для держави досягнення запланованих показників на 2070 рік**, що не було підтримано іншими членами ЄС. Позиція Євросоюзу полягала у продовженні практичної імплементації ЄЗК незалежно від думки офіційної Варшави. Одночасно нормативні зміни, до яких буде вдаватися Брюссель, матимуть також і зобов'язальну силу для польської сторони. У грудні 2019 року в офіційному комюніке Європейської ради було вказано, що до переговорів з Польщею ЄС повернеться 1 червня 2020 року.

При підготовці наступних етапів переговорів між главою польського уряду та президенткою Європейської комісії серед аргументів з боку Варшави домінувала позиція, що **різні країни мають різні стартові умови на момент початку дії ЄЗК**, що робить матеріальну підтримку менш підготовлених важливим елементом успіху цієї політики. Відтак потрібно, щоб підтримка виділялась не тільки з огляду на специфіку регіону, але і на сектор економіки.

Цікаво, що на той час, коли польський уряд намагався виторговувати для себе кращі фінансові умови та продовжити часові рамки, опитування громадської думки у Польщі показували, що 80% поляків підтримують запровадження ЄЗК, а приблизно 70% підтримують необхідність досягнення Європейським Союзом кліматичної нейтральності.²⁶

²⁶ Europejski Zielony Ład to szansa dla Polski, ale wciąż za mało dla ochrony klimatu, <https://www.greenpeace.org/poland/aktualnosci/4315/europejski-zielony-lad-to-szansa-dla-polski-ale-wciaz-za-malo-dla-ochrony-klimatu/>

Діяльність законодавчої влади

Польський парламент, попри жваві політичні дискусії та значну поляризацію у питанні зеленого курсу, відіграв **вагому роль у запуску механізму реалізації заходів, пов'язаних із реалізацією ЄЗК**. Зелений курс є невіддільною частиною Фонду відновлення ЄС, у рамках якого будуть виділятися кошти членам Європейського Союзу на відновлення економіки та проведення трансформацій. До Польщі має надійти із вказаного фонду приблизно 24 млрд євро у формі дотацій, а також 34 млрд у формі позичок. Частина цих коштів спрямована на цілі енергетичної трансформації, а також досягнення кліматично орієнтованих цілей. Підставою для отримання цих ресурсів є прийняття Національного плану відновлення. Для того, щоб Фонд відновлення розпочав свою роботу, необхідна згода усіх держав-членів на збільшення власних фінансових можливостей ЄС (випуск облігацій ЄС).

4 травня 2021 року Сейм РП прийняв **закон про ратифікацію рішення Ради (ЄС, Євроатом) 2020/2053 щодо системи власних фінансових ресурсів ЄС**, іншими словами – створення Фонду відновлення. “За” проголосувало 290 депутатів від партії ПіС, а також членів коаліції, 33 висловились “проти”, а 133 утримались (в основному, опозиційні депутати від Громадянської платформи). Раніше більшість у Сеймі не прийняла поправок від опозиції, зокрема щодо створення **16 регіональних «кошиків» для отримання європейських коштів** або щодо створення комітету управління та контролю за використанням коштів з фонду.²⁷ Сенат прийняв закон без додаткових правок 27 травня 2021 року.

Діяльність виконавчої влади

Національний план з енергії та клімату на 2021-2030 роки був розроблений у 2018 році на основі європейських норм і представлений Європейській Комісії у 2019 році. План передбачає діяльність у сфері зменшення емісії парникових газів, збільшення відновлювальної енергетики, поліпшення енергоефективності та безпеки. У розробці документу брав участь практично весь польський уряд, проводились публічні консультації, а також консультації з сусідніми державами. Цей документ має бути визначним при плануванні трансформаційних проєктів у сфері енергетики в наступному семирічному бюджетному плані ЄС.²⁸

Лише у лютому 2021 року Рада Міністрів РП затвердила **Енергетичну політику Польщі до 2040 року**. Документ передбачає досягнення низьковуглецевого економічного розвитку, справедливу енергетичну трансформацію та енергоефективність, поліпшення якості повітря. В основі документа також –

²⁷ Sejm ratyfikował unijny Fundusz Odbudowy, <https://www.prawo.pl/biznes/sejm-ratyfikowal-unijny-funduszu-odbudowy.508056.html>

²⁸ Polska w Zielonym Ładzie – korzyści, możliwości i ocena SWOT, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/5619/plik/oe_307.pdf?fbclid=IwAR0sszxoVtQVDNbb0n9vyRZCmSzVvkQ6DksXY_qa_EcBQq1p4HYOYJQLhXb0

показники ЄЗК та наслідки пандемії для польської економіки й енергетичного сектору. У документі також йдеться про загрози для тих професійних груп та регіонів, які зазнають втрат від трансформації. Це, зокрема, райони видобутку вугілля, а також громадяни, яким загрожує енергетична бідність. Очікується, що у 2040 році більш ніж половина потужностей електрогенерації будуть складати джерела з нульовим рівнем викидів. Особливу роль у цьому процесі мають відіграти впровадження до польської електроенергетичної системи морської вітроенергетики та запуск атомної електростанції.

Важливим елементом для імплементації ЄЗК є прийняття на рівні держави-члена ЄС **національного плану відбудови**, який має серед іншого демонструвати націленість на досягнення цілей кліматичної нейтральності та зеленої економіки. На початку травня Рада міністрів РП офіційно передала національний план відновлення до Європейської комісії. Президент РП підписав ратифікаційний закон щодо **Фонду відновлення** 31 травня 2021 року після проходження голосування за закон у двох палатах парламенту РП. Необхідно відзначити, що відсутність ратифікації Фонду відновлення призупинила б запуск розподілу коштів як з багаторічного бюджету ЄС на 2021-2027 роки, так і з Фонду відновлення ЄС. Це – значні фінансові можливості для офіційної Варшави. До прикладу, Польща може розраховувати на отримання майже 137 млрд євро на безповоротній основі з багаторічного бюджету ЄС, а також різних програм та інструментів Фонду відновлення (Наступне покоління ЄС). Польська сторона отримає кошти з політики згуртування, Спільної сільськогосподарської політики, Інструменту відновлення та посилення стійкості, а також Фонду справедливої трансформації. Національний план відновлення є головною передумовою для отримання коштів з Фонду відновлення ЄС. На Польщу, як вже зазначалось, передбачено виділити 58 млрд євро у формі грантів та позичок. Із загальної суми 20% фінансових ресурсів має піти на цілі цифризації, а 37% – на цілі, пов'язані із захистом середовища та охороною здоров'я.

Суспільна дискусія, позиції ЗМІ, НУО

Політичні дискусії мали своє продовження і у формуванні суспільного дискурсу. Якщо на початку представлення ЄЗК на європейському рівні представники партії «Право і Справедливість» висловлювали різко негативні оцінки щодо курсу та перспектив його адаптації в Польщі, то представники опозиційних сил зосереджувалися на критиці антиєвропейських кроків офіційної Варшави, які підривали солідарність на рівні союзу.²⁹

На тлі різких заяв прем'єр-міністра М. Моравецького щодо неготовності Польщі до приєднання до ЄЗК на загальних умовах на профільних вебпорталах, таких як Energia24.pl, неодноразово **публікувалась інформація щодо потенційних великих втрат від впровадження ЄЗК** великими підприємствами в енергозатратних галузях, наприклад, металургії. Нових низьковуглецевих

²⁹ Kaczyński pytany o Zielony Ład. "Nie będziemy niewolnikiem. W Polsce są osoby z genem niewolnictwa", <https://next.gazeta.pl/next/7,151003,27101515,kaczynski-pytany-o-zielony-lad-nie-bedziemy-niewolnikiem.html>

технологій у цій галузі не очікується, тож провадження нових екологічних стандартів може призвести до втрати конкурентних переваг перед підприємствами з третіх країн, що не висувають таких вимог до своїх виробників.

Після прийняття багаторічного бюджету ЄС та Фонду відновлення ЄС (при прийнятті яких Польща також проявляла неконструктивну позицію) суспільний і політичний дискурси зазнали змін. Уже проурядові політичні сили говорили про позитивність для Польщі від отримання коштів на енергетичну трансформацію та збереження клімату. Опозиційні політичні сили при цьому висловлювали невдоволення потенційними ризиками несправедливого розподілу європейських коштів.

До прикладу, Ярослав Качинський, віцепрем'єр польського уряду та лідер політичної партії ПіС, під час публічних виступів неодноразово вказував на ризики, які пов'язані з імплементацією ЄЗК. Утім, стимулом для участі є доступ до ресурсів Фонду відбудови ЄС.

Окремі експертні дослідження були реалізовані з метою **дослідити вплив реалізації ЄЗК на транспорту систему Польщі**. Зокрема, такий проєкт був підготовлений експертами Інституту ім. К. Промика при підтримці Національного інституту свободи.³⁰ Загальним висновком експертів є визнання, що ЄЗК є природним продовженням міжнародних зусиль, спрямованих на подолання спричинених людиною негативних змін клімату і як об'єднаний пакет документів буде визначати внутрішню політику ЄС на перспективу 30 років. Польща має не лише зважати на його існування, але і зробити впровадження ЄЗК пріоритетом своєї внутрішньої політики.

Беручи до уваги той факт, що ЄЗК безпосередньо стосується і сільського, і лісового господарства, представники консалтингових компаній неодноразово в медіа звертали увагу на тему взаємопов'язаності зеленого курсу та виробництва сільської продукції.

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

За оцінками експертів, **Польща може стати одним із головним бенефіціарів європейських програм підтримки**, що може допомогти подолати наслідки впливу пандемії на польську економіку. Призначення ресурсів з цих фондів безпосередньо залежить від запровадження плану зеленої трансформації у

³⁰ Zielony Ład a sektor transportowy - wyzwania dla Polski [KOMENTARZ]: 16 grudnia 2020, <https://energetyka24.com/zielony-lad-a-sektor-transportowy-wyzwania-dla-polski-komentarz>

Національному плані відновлення, де має бути консенсус щодо способів досягнення кліматичної нейтральності.

Розвиток низькоємісійного та беземісійного транспорту є одним із пріоритетів ЄЗК. Польські стратегічні документи також визначають вагомість цього сектору, що створює сприятливі умови для розвитку електромобілів. Вагомим потенціалом тут володіють підприємства з випуску електроавтобусів Solaris Bus&Coach та Ursus Bus, які мають успішні експортні практики. У Польщі також побудований перший у Європі завод з виготовлення літіо-іонних батарей для автомобілів LG Chem. Одночасно Польща є членом ініціативи Європейської Комісії EU Battery Alliance, що покликана підтримувати виробництво батарей у ЄС. За оцінкою польських експертів, з метою пришвидшення змін у сфері транспорту система фінансування повинна популяризувати як електрифікацію, так і розвиток громадського транспорту, що виходить за межі поточної системи „eBus”, що просуває електрифікацію громадського транспорту до 2030 року.

У цьому контексті необхідно зазначити, що у **Сілезькому воєводстві** місцева влада у 2020 р. оголосила про плани побудови заводу з випуску легкових електромобілів. Старт будівництва має бути у 2021 р., водночас як перший автомобіль зійде з конвеєра у 2024 році.³¹

Польський сектор залізничного транспорту також може значно виграти від впровадження ЄЗК. Тренди щодо збільшення обсягів залізничних перевезень у Польщі вказують на перспективу розширення можливостей транспортних залізничних послуг, які просуваються в зеленому курсі. Статистичні дані вказують, що кількість пасажирів та інтермодальних вантажних перевезень зростає в Польщі протягом останньої декади. Значну можливість для Польщі представляють фінансові інструменти, в т.ч. і можливості програми Горизонт Європа, а також нові законодавчі ініціативи щодо оплати за доступ до інфраструктури. ЄЗК, на думку польських експертів, може стати стимулом для інвестицій у залізничний транспорт, зокрема йдеться про збільшення кількості залізничних станцій, електрифікації залізничної мережі і т.д. Також помічними тут можуть стати кошти з європейських фондів, спрямовані на придбання нового рухомого складу на заміну старому, який вже випрацьовує свій ресурс.

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І ПОЛЬЩЕЮ

Статистичні дані за 2020 рік свідчать, що загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами склав майже 8 млрд дол. США, що показало

³¹ В Польщі готують випуск першого електромобіля «Izera», <https://www.radiosvoboda.org/a/news-polshcha-pershyi-elektromobil/31002456.html>

збереження показників двосторонньої торгівлі на рівні 2019 року (лише -1,3% у порівнянні з 2019 роком.).³²

Польща посіла **третє місце серед найбільших торговельних партнерів України** при обсязі двосторонньої торгівлі товарами на рівні 7,4 млрд дол. США. Рівень товарообігу між державами зберігся на рівні 2019 року. При цьому польський ринок є другим за величиною щодо експорту українських товарів. У 2020 році Україна експортувала до Польщі на суму близько 3,3 млрд дол. США, що складає 6,7% від загального обсягу показника українського експорту.

Статистичні дані свідчать, що **Польща стабільно входить до трійки країн, куди експортується найбільше сільськогосподарської продукції з України.**

При цьому **польський імпорт в Україну** дорівнював майже 4,1 млрд доларів США, що відповідає частці в 7,6% загального обсягу українського імпорту. Для України практично незмінним з 2019 р. збереглося негативне сальдо -815,7 млн дол. США. Торгівля послугами у 2020 році складала близько 608 млн дол. США, що на 8,4% менше у порівнянні з 2019 роком. Примітно, що український експорт послуг практично не змінився і склав майже 418 млн дол. США, що становить 3,7% від загального обсягу експортованих послуг. Водночас імпорт послуг з Польщі знизився на 21,5% і склав 190 млн дол. США – 3,7% від загального обсягу. У торгівлі послугами Україна отримала позитивне сальдо на рівні близько 228 млн дол. США, що представляє зростання на 27,6% у порівнянні з 2019 роком.

Українсько-польський двосторонній діалог має багато вимірів, які можна відносити і до теми впровадження зобов'язань ЄЗК та запровадження принципів зеленої економіки. Серед активних тем нині є **співпраця в галузі органічного виробництва сільськогосподарської продукції**. Під час зустрічі заступника міністра-торгового представника України Т. Качки та держсекретаря Мінсільгоспу Польщі Ришарда Бартосіка сторони обговорили поточний рівень кооперації в аграрній сфері та дійшли до порозуміння у питанні посилення співпраці у сферах органічного виробництва, ветеринарних та фітосанітарних заходів. Українська сторона заявила, що в контексті ЄЗК, підтримуваного Україною, особливу перспективу представляє органічне виробництво.³³

Україна зацікавлена у питаннях трансформації енергетики, де досвід Польщі має свої переваги при вивченні та адаптації. У травні 2021 р. було проведено українсько-польський круглий стіл з питань трансформації енергетики під егідою Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, польського Національного фонду охорони навколишнього середовища та водних ресурсів і Посольства Республіки Польща в Києві.

Між Україною та Польщею триває багаторічна співпраця у сфері захисту довкілля. Ще у 2019 році українська сторона вийшла з ініціативою вивчення

³² <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/229-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju>

³³ Україна та Польща співпрацюватимуть у галузі органічного виробництва, <https://agropolit.com/news/20097-ukrayina-ta-polscha-spivpratsyuvatimut-u-galuzi-organichnogo-virobnitstva>

польського досвіду гармонізації та імплементації вимог ЄС у сфері боротьби з промисловими викидами і забрудненням.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України при розробці **реформи лісового господарства** активно вивчало польську модель. При приблизно рівній площі лісів Польща демонструє кращі показники ефективності. Україна дивиться на досвід Польщі у цьому напрямі та взяла за основу польську модель Національного Фонду охорони довкілля та водного господарства.

Ще одним напрямом є **співпраця у сфері розвитку природно-заповідного фонду**. Наприклад, у 2019 році спільними зусиллями було створено транскордонний українсько-польський резерват «Розточчя», який належить до Всесвітньої мережі біосферних резерватів програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», а також торік запущена спільна ініціатива щодо розширення об'єкта «Букові праліси Карпат», що належить до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Також двосторонній порядок денний включає реформу екологічного фінансування, співпрацю у сфері управління водними ресурсами та інвестиційні проекти у сфері видобутку корисних копалин, наприклад, інвестування у видобуток газу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

1. Досвід Польщі з адаптації механізмів перелаштування на низьковуглецеві види генерації енергії, зменшення вугілля у виробленні електроенергії та теплогенерації може представляти інтерес і для України, яка як і Польща має значну частку вугілля в енергобалансі країни. Але при цьому, згідно з даними щорічного дослідження Energodata, рівень енергоємності ВВП України перевищує рівень енергоємності ВВП Польщі у 2,5 рази. Запровадження кліматично нейтральних джерел енергії та адаптація заходів енергоефективності, які нині формуються польською стороною в ході імплементації ЄЗК, можуть представляти інтерес для України, яка розробляє власний план приєднання до зобов'язань, передбачених курсом.
2. Спільні інтермодальні перевезення залізничним транспортом можуть стати додатковим важелем у посилення економічної співпраці та синергії в регіональних справах між Україною та Польщею. На даному етапі існує необхідність запровадження чітких транспортних процедур прийняття рішень на українській залізниці, а також потреба у спільних спробах включити спільні транспортні проекти у ширші регіональні інтеграційні процеси.
3. Україна нині є однією з лідерів за темпами зростання органічного виробництва в Європі. Такий розвиток аграрного сектору України

представляє гарну експортоорієнтовану перспективу, в т.ч. і щодо збільшення присутності на польському ринку сільськогосподарських продуктів, що також відкриває нові можливості для розвитку співпраці між двома країнами.

4. Україна та Польща мають приділяти першочергову увагу заходам з посилення енергетичної незалежності, в т.ч. і за рахунок вкладення інвестиційних ресурсів у добування природного газу чи нафти на території України.

РОСІЯ ТА БІЛОРУСЬ

Максим Хилько,
директор програми «Російські та Білоруські Студії» Ради зовнішньої політики
"Українська призма"

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ РОСІЇ ТА БІЛОРУСІ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Реакція офіційних та експертних кіл **Росії** на ініціативу Європейського зеленого курсу (ЄЗК) була неоднозначною. З одного боку, ЄЗК сприйняли як загрозу перспективам постачання російських вуглеводнів до країн ЄС на тлі переходу на зелену енергетику, а також критикували потенційне запровадження Європейським Союзом прикордонного вуглецевого податку (carbon border adjustment tax) на енерговитратні російські товари. З іншого боку, в ЄЗК бачили можливість продемонструвати ЄС і США важливість співпраці із РФ в цьому напрямку, включити зелений курс до загального переговорного кошику, добитися принаймні часткового скасування санкцій або ж знайти шляхи їх обходження через механізми зеленого фінансування.

Голова комітету Держдуми з енергетики П. Завальний висловив застереження, що вуглецевий податок може використовуватися «у політичних цілях як знаряддя протекціонізму і дискримінації», а радник і спецпредставник президента РФ з питань клімату Р. Едельгерієв зауважив, що через цей податок виплати РФ до бюджету ЄС до 2030 року можуть сягнути 50 млрд дол. США, тож РФ має запровадити власну систему оподаткування парникових викидів, щоб ці кошти йшли «не для модернізації енергетики і економіки країн ЄС, а для розвитку чистої економіки і енергетики тут, в Росії». Р. Едельгерієв зазначав, що Москва «наполягає, що всі дії повинні повністю відповідати нормам Світової організації торгівлі (СОТ) і принципам Паризької угоди»,³⁴ що свідчить про готовність РФ позиватися проти ЄС до СОТ у разі запровадження вуглецевого податку.

Експерти Російської ради з міжнародних справ (РСМД)³⁵ та «Валдайського клубу» вважають ключовими ризиками ЄЗК для Росії втрату ринків збуту енергоресурсів й вуглецевої продукції, а також запровадження вуглецевого податку. Останні також закидають ЄС намір використати вуглецевий податок з метою «захисту свого ринку» і «поповненню бюджету ЄС».³⁶ Експерти

³⁴ <https://www.eprussia.ru/epr/404/8166622.htm>

³⁵ <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/zelenaya-sdelka-riski-i-vozmozhnosti-dlya-es-i-rossii/>

³⁶ <https://ru.valdaiclub.com/files/36510/>

посилаються на прогнози «Boston Consulting Group», які визначають, що від запровадження вуглецевого податку російські експортери нафтопродуктів, газу, металопрокату, паперової та хімічної промисловості щорічно втрачатимуть 3,0-4,8 млрд дол. США.³⁷ Програмний директор «Валдайського клубу» Т. Бордачев вважає, що за допомогою ЄЗК Євросоюз прагне вирішити «частину внутрішніх проблем, пов'язаних з падінням конкурентоспроможності європейських виробництв» та «наростити свої переваги за рахунок інших».³⁸

У доповіді, підготовленій фахівцями НДУ «Вища школа економіки» під керівництвом С. Караганова за підсумками ситуаційних аналізів під егідою МЗС Росії, Комітету з міжнародних справ Держдуми, Ради із зовнішньої і оборонної політики та журналу «Росія в глобальній політиці», називаються наступні **основні ризики, з якими зіштовхнеться РФ внаслідок запровадження ЄЗК:**

- скорочення попиту на російські нафту й газ;
- запровадження вуглецевого податку спочатку ЄС, а згодом – США, Китаєм та іншими державами;
- втрати російського бюджету через відтік екологічних платежів за межі РФ;
- втрата російським бізнесом конкурентоспроможності на світовому ринку;
- технологічне відставання РФ у галузі «зелених технологій» та відповідні іміджеві втрати;
- зростання протестних настроїв всередині РФ внаслідок погіршення кліматичних умов та відповідних соціальних наслідків.³⁹

Водночас спецпредставник президента РФ зі зв'язків з міжнародними організаціями для цілей стійкого розвитку А. Чубайс акцентує на **зовнішньополітичних можливостях, які відкриває для Москви ЄЗК**, відзначаючи, що кліматична тематика – одна з небагатьох, за якою РФ та ЄС «можуть знаходити узгоджену лінію дій».⁴⁰ Скористатися кліматичною тематикою для покращення політичних відносин РФ із ЄС та Великою Британією пропонує у своїх публікаціях і директор «Московського Центру Карнегі» Д. Тренін, ставлячи клімат в один ряд із такими питаннями співпраці як протидія пандемії та поширенню ядерної зброї.⁴¹ У своїх публікаціях «Центр Карнегі» також пропонує скористатися кліматичною тематикою для покращення відносин Москви із Вашингтоном.⁴²

Експерти РСМД відзначають, що **ЄЗК відкриває перспективи співпраці РФ із ЄС**, що «має сприяти подоланню політичних розбіжностей і розвитку справжнього

³⁷ <https://www.bcg.com/ru-ru/press/29july2020-carbon-challenge-to-russian-exporters>

³⁸ <https://globalaffairs.ru/articles/nelzya-idti-navstrechu-rukovodstvo/>

³⁹ https://globalaffairs.ru/wp-content/uploads/2021/04/doklad_povorot-k-prirode.pdf, С.45-49.

⁴⁰ <https://www.eprussia.ru/epr/404/8166622.htm>

⁴¹ <https://carnegie.ru/2021/04/08/ru-pub-84249>; <https://carnegie.ru/commentary/84287>

⁴² <https://carnegie.ru/commentary/84034>

взаємовигідного співробітництва осторонь від санкцій і обвинувальних риторик». На їх думку, «жодні санкції чи штрафні заходи не можуть поширюватися на інструменти зеленого фінансування, яке повинно стати пріоритетом у відносинах Росії і Євросоюзу». При цьому, експерти рекомендують Москві зосередитися на співпраці по лінії ЄЗК насамперед із Берліном і «звернути найпильнішу увагу на геостратегічну складову Зеленої угоди» для перетворення «European Green Deal» на «Eurasian Green Deal». ⁴³ У доповіді, підготовленій Вищою школою економіки, також пропонується укладання масштабної «Russia-Europe Clean/Green Deal», яка має відіграти таку ж роль, яку відіграла «угода століття 'газ-труби' 1970 року між СРСР та ФРН». ⁴⁴

Неоднозначність позиції РФ щодо ЄЗК має ще один вимір – **переконаність частини правлячої верхівки, ніби кліматичні зміни можуть бути вигідні Росії, якщо глобальне потепління перетворить її на сільськогосподарську супердержаву**, збільшивши доступні для вирощування с/г продукції території РФ, тоді як традиційні світові лідери у галузі сільського господарства втратять значну частину орних земель через посухи. ⁴⁵ Окрім того, у Кремлі розраховують на домінування РФ на нових торговельних шляхах, які можуть відкритися внаслідок танення арктичної криги. ⁴⁶

Діалог російської влади та громадськості з кліматичної тематики має місце, але залишаються питання щодо його ефективності. Так, 23 листопада 2020 року на засіданні Ради з прав людини при президенті РФ представники російського «Greenpeace» та Російської академії народного господарства і державної служби представили програму «Зелений курс», розроблену на основі пропозицій більше 150 громадських організацій, бізнес-асоціацій та ВНЗ. ⁴⁷ У програмі містяться пропозиції щодо кількісних та якісних цілей кліматичної політики РФ на середньострокову (до 2030 року) та довгострокову (до 2050 року) перспективи, зокрема, щодо нарощування долі відновлювальних джерел енергії до 20% у 2030 році та 100% у 2050 році, зниження енергомісткості російського ВВП до 40% у 2030 році та до середньосвітового у 2050 році тощо. ⁴⁸ Водночас російське відділення «Greenpeace» констатує, що жодна з пропозицій російських екологічних організацій, направлених навесні 2020 року президенту, уряду та профільним міністерствам РФ, не була врахована в урядових антикризових комплексних заходах. ⁴⁹

Для **БІЛОРУСІ**, яка у 2015-2016 роках шукала шляхи покращення відносин із країнами Заходу, Паризька кліматична угода відкрила такі можливості. У ході 71 сесії ГА ООН (2016 рік) представники офіційного Мінська одними з перших вручили Генеральному секретарю ООН документи про приєднання до

⁴³ <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/interview/o-vliyanii-transgranichnogo-uglerodnogo-mekhanizma-cbam-na-rossiyskiy-biznes/>

⁴⁴ https://globalaffairs.ru/wp-content/uploads/2021/04/doklad_povorot-k-prirode.pdf, С.74.

⁴⁵ <https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/16/magazine/russia-climate-migration-crisis.html>

⁴⁶ <https://carnegie.ru/commentary/84034>

⁴⁷ <https://greenpeace.ru/news/2020/11/24/greenpeace-predstavil-zeljonyj-kurs-rossii-v-spch/>

⁴⁸ https://greenpeace.ru/wp-content/uploads/2020/11/ЗеленыйGC_A4_november_2020_002пн-1-1.pdf

⁴⁹ https://greenpeace.ru/wp-content/uploads/2020/11/ЗеленыйGC_A4_november_2020_002пн-1-1.pdf, С.18-19.

Паризької кліматичної угоди, а Міністр закордонних справ В. Макей публічно наголошував на прагненні Білорусі «зробити свій реальний внесок» у зупинку негативних тенденцій кліматичних змін.⁵⁰

Декларуючи відданість кліматичним цілям, білоруські чиновники говорять про «найвищий в Європі показник зниження» вуглецевої місткості економіки,⁵¹ хоча дані на вебсайті секретаріату Рамочної конвенції ООН з питань зміни клімату (UNFCCC) свідчать про зростання обсягів парникових викидів Білорусі у 2010-2018 роках.⁵² Після різкого погіршення відносин Білорусі та ЄС у 2020 році інтерес Мінська до кліматичної проблематики знизився, а тим паче до ЄЗК.

Основними **застереженнями щодо ЄЗК для Мінська** є побоювання, що вуглецевий податок знизить конкурентоспроможність білоруської продукції, а також попит на нафтопродукти, які є основною статтею білоруського експорту до ЄС. За словами начальника міжнародного відділу держпідприємства «Белтопгаз» А. Коська, окрім нафтопродуктів, у зоні ризику опиниться білоруський експорт продукції деревообробного виробництва, цементу, скла, азотних і калійних добрив. Побічно вдарить по білоруській економіці і потенційне падіння доходів РФ від впровадження ЄЗК і відповідно – зниження платоспроможності цього головного споживача білоруських товарів.⁵³

Серед білоруських чиновників, як і серед російських, є й ті, хто вважають, що до певної міри **глобальне потепління може принести користь**, зокрема, у теплішому кліматі краще ростимуть тверді сорти пшениці, просо, соя, картопля та інші сільськогосподарські культури, з'явиться можливість знімати по два врожаї на рік. Втім, білоруські незалежні екологи не поділяють цього оптимізму, висловлюючи застереження, що потепління призведе до неможливості вирощувати традиційні для білоруського сільського господарства культури, а для переходу на нові культури потрібно буде провести величезну роботу з адаптації сільського господарства до нових умов,⁵⁴ що дорого і складно зробити, особливо із врахуванням специфіки організації білоруського аграрного сектору.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ ТА БІЛОРУСІ

У Росії над кліматичними питаннями на рівні інститутів виконавчої влади

⁵⁰ <https://news.un.org/ru/audio/2016/09/1035981>

⁵¹ https://www4.unfccc.int/sites/SubmissionsStaging/NationalReports/Documents/92104765_Belarus-NC7-1-AI_BLR_NC7.pdf, С.93.

⁵² <https://unfccc.int/documents/225993>

⁵³ <https://greenbelarus.info/articles/03-05-2021/kak-povliyaet-klimaticheskaya-politika-es-na-belarus>

⁵⁴ <https://greenbelarus.info/articles/25-02-2021/cherez-30-let-v-belarusi-mozhet-nastupit-ukrainskiy-agroklimat>

працюють:

- спецпредставник президента РФ з питань клімату,
- уряд РФ (функціонал, що стосується зміни клімату, регулювання у сфері сталого розвитку, економічного забезпечення екологічної та кліматичної безпеки розподілений між заступниками голови уряду і міністерствами);
- Міністерство економічного розвитку РФ (відповідає за розробку комплексної системи державного регулювання викидів парникових газів);
- Міністерство природних ресурсів і екології РФ (зокрема, питання моніторингу зміни клімату і міжнародного співробітництва у рамках Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату).

Міжвідомча робоча група при Адміністрації президента РФ з питань, пов'язаних зі зміною клімату та забезпеченням сталого розвитку, під керівництвом радника і спецпредставника президента з питань клімату здійснює загальну координацію з метою забезпечення ефективної взаємодії федеральних органів виконавчої влади, інших державних органів, громадських об'єднань, наукових та інших організацій з реалізації державної кліматичної політики.

Урядова комісія з питань природокористування та охорони навколишнього середовища координує дії федеральних органів державної влади, органів виконавчої влади суб'єктів РФ та інших органів і організацій з питань реалізації національного плану заходів першого етапу адаптації до кліматичних змін на період до 2022 року, збереження і ефективного використання лісових ресурсів.

Працюють також **Міжвідомча робоча група з економічних аспектів охорони навколишнього середовища** і регулювання викидів парникових газів та **Міжвідомча робоча група з питань розвитку інвестиційної діяльності і залучення позабюджетних коштів до проектів розвитку**.

Базовим для екологічного законодавства РФ є федеральний закон «Про охорону навколишнього середовища» (2001 рік), положення якого деталізуються низкою інших галузевих законів («Про надра», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про відходи виробництва та споживання», «Про особливо захищені природні території», «Про радіаційну безпеку населення», «Про екологічну експертизу» тощо) та кодексів (Земельний, Водний, Лісний). Більшість законів є регулятивними і для повноцінного застосування потребують підзаконних актів на рівні уряду, федеральних органів виконавчої влади або органів влади суб'єктів федерації. Наприклад, закон «Про відходи виробництва та споживання» передбачав прийняття восьми постанов уряду РФ, які предметно регламентували окремі процедури.

Окремо виділяються **правові акти президента РФ**, такі як: Розпорядження «Про Кліматичну доктрину Російської Федерації» (2009 р.); Розпорядження «Про міжвідомчу робочу групу при Адміністрації Президента РФ з питань, пов'язаних зі зміною клімату та забезпеченням сталого розвитку» (2012 р.); Указ «Про скорочення викидів парникових газів» (2013 р.), який передбачав забезпечити до

2020 року обсяги викидів парникових газів не більше 75% від рівня 1990 року; Указ «Про стратегію екологічної безпеки РФ на період до 2025 року» (2017 р.), серед завдань якого зменшення забруднення повітря, підвищення рівня утилізації відходів, запобігання забрудненню вод, впровадження екологічних технологій у виробництво, збереження біологічного різноманіття екосистем суходолу та моря); Указ «Про національні цілі і стратегічні завдання розвитку РФ на період до 2024 року» (2018 р.), який передбачав розроблення національних проєктів, у т.ч. нацпроєкту «Екологія»; указ «Про затвердження Доктрини енергетичної безпеки РФ» (2019 р.); указ «Про скорочення викидів парникових газів» (2020 р.), зокрема передбачав розробку Стратегії соціально економічного розвитку РФ з низьким рівнем викидів парникових газів до 2050 року.

На виконання розпорядження президента про Кліматичну доктрину, у 2011 році російський уряд видав розпорядження **«Про затвердження Комплексного плану реалізації кліматичній доктрини РФ на період до 2020 року»** (передбачено оперативні і довгострокові заходи відповідної інформаційної, наукової, соціально-економічної, кадрової політики; пом'якшення антропогенного впливу, адаптацію до зміни клімату; відповідне міжнародне співробітництво). На виконання президентського указу про скорочення викидів парникових газів, було видано Розпорядження уряду «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення до 2020 року скорочення обсягу викидів парникових газів до рівня не більше 75% зазначених викидів у 1990 році» (2014 р.), Розпорядження уряду «Про затвердження Концепції формування системи моніторингу, звітності та перевірки обсягу викидів парникових газів у РФ» (2015 р.), а також низку методичних рекомендацій, розроблених профільними міністерствами.

У 2019 році уряд видав розпорядження «Про план заходів щодо реалізації Стратегії екологічної безпеки РФ на період до 2025 року», який передбачає внесення відповідних законодавчих змін, впровадження нових екологічних технологій на виробництвах, підвищення ефективності нагляду за небезпечними відходами, будівництво та модернізацію очисних споруд, заходи з мінімізації ризиків аварій, ліквідації негативних наслідків впливу антропогенних факторів на навколишнє середовище, створення системи екологічних фондів, проведення наукових досліджень у галузі охорони навколишнього середовища, розвиток системи екологічного освіти, поглиблення міжнародного співробітництва, пом'якшення негативних наслідків зміни клімату, державне регулювання викидів парникових газів.

У 2020 році урядовим розпорядженням затверджено **«Енергетичну стратегію РФ на період до 2035 року»**, яка хоча й включає деякі заходи на протидію змінам клімату, але приділяє мало уваги відновлюваним джерелам енергії, окрім гідроенергетики. Натомість, документ передбачає зростання до 2035 року обсягів видобутку природного газу та вугілля.

Розрахований до кінця 2024 року **національний проєкт «Екологія»**, затверджений у 2018 році президією Ради при президентові РФ зі стратегічного розвитку і національних проєктів, передбачає ефективне поводження з відходами виробництва та споживання, ліквідацію несанкціонованих звалищ,

зниження рівня забруднюючих речовин у атмосфері, підвищення якості питної води, збереження водних систем Байкалу і Телецького. На реалізацію завдань національного проекту «Екологія» діє десяток більш вузьких федеральних проектів, у реалізації яких задіяні різні міністерства та відомства.

Росія має низку міжнародних зобов'язань у царині захисту навколишнього середовища. Зокрема,

- у 1999 році РФ підписала Кіотський протокол (ратифікувала у 2004 році), за яким взяла кількісні зобов'язання збереження рівня викидів парникових газів на рівні 1990 року.
- у 2016 році РФ підписала Паризьку кліматичну угоду (але не ратифікувала, а приєдналася урядовою постановою 2019 року), згідно якої зобов'язалася до 2030 року викидати не більше 70% парникових газів від рівня 1990 року (при тому, що у 2017 році обсяг фактичних викидів парникових газів у РФ складав 67,6% від рівня 1990 року без урахування абсорбуючого ефекту лісів і 50,7% з врахуванням,⁵⁵ що стало наслідком падіння виробництва у 1990-1998 роки).
- Низка екологічних угод підписана Росією у рамках СНД («Про основні принципи взаємодії у галузі раціонального використання та охорони транскордонних водних об'єктів», «Про співробітництво у галузі екологічного моніторингу» тощо).⁵⁶
- Діють два десятки інших багатосторонніх міжнародних договорів та конвенцій із захисту навколишнього середовища, учасником яких є РФ, а також півсотні двосторонніх угод.⁵⁷

На виконання Паризької кліматичної угоди, розпорядженням уряду РФ у 2016 році було затверджено **«План реалізації комплексу заходів щодо вдосконалення державного регулювання викидів парникових газів і підготовки до ратифікації Паризької угоди...»**, що включає як коригування діючих стратегічних документів, так і підготовку нових, які визначають державну політику у сфері зміни клімату, а також розробку моделі державного регулювання скорочення викидів парникових газів у Росії.⁵⁸ У 2019 році урядовим розпорядженням було затверджено «Національний план заходів першого етапу адаптації до змін клімату на період до 2022 року», яким визначено заходи економічного і соціального характеру з метою зменшення вразливості населення, економіки і природних об'єктів РФ до наслідків змін клімату, а також використання сприятливих можливостей, обумовлених такими змінами.⁵⁹ У лютому 2021 року уряд РФ вніс на розгляд Держдуми розроблений Мінекономрозвитку законопроект «Про обмеження викидів парникових газів».⁶⁰ У березні 2021 року Мінекономрозвитку направило на погодження до

⁵⁵ <http://council.gov.ru/activity/activities/roundtables/122708/>

⁵⁶ <https://e-cis.info/cooperation/3126/77454/>

⁵⁷ https://www.mnr.gov.ru/activity/international_agreements/

⁵⁸ <http://static.government.ru/media/files/PUoh4c5Tsaxzhj97F6VNt5FNG9qKflrT.pdf>

⁵⁹ <http://government.ru/docs/38739/>

⁶⁰ <https://sozd.duma.gov.ru/bill/1116605-7>

федеральних органів виконавчої влади проект «Стратегії довгострокового розвитку РФ до 2050 року з низьким рівнем викидом парникових газів».⁶¹ Російськими органами законодавчої та виконавчої влади також розроблено низку інших нормотворчих актів, що включають кліматичну складову, зокрема, впровадження обов'язкової вуглецевої звітності, національної таксономії сталого фінансування, плати за негативний вплив на навколишнє середовище, підтримку альтернативних джерел енергії, стимулювання зниження втрат в електро- і тепломережах, податкові пільги для енергоефективного обладнання, енергоефективності будівель, інфраструктуру для електромобілів, галузеві довідники найкращих доступних енергоощадливих технологій тощо.⁶²

Ведеться робота за напрямком **зеленого фінансування**. У грудні 2018 року на Московській біржі було розміщено перший у РФ випуск зелених облігацій компанії «Ресурсозбереження ХМАО», а до кінця 2020 року відбулося два десятки випусків зелених облігацій російських емітентів.⁶³ У 2020 році уряд РФ видав розпорядження «Про координуючу роль Мінекономрозвитку Росії з питань розвитку інвестиційної діяльності та залучення позабюджетних коштів до проектів сталого (зокрема зеленого) розвитку в РФ».⁶⁴ До осені 2021 року планується запустити повноцінну національну систему фінансової підтримки зелених проектів.⁶⁵

Втім, попри доволі широку нормативно-правову базу РФ з питань екології та клімату, за оцінками незалежних експертів, наразі їй **бракує чітких цілей і критеріїв екологічності за конкретним напрямом роботи**. Розроблений Мінекономрозвитку проект «Стратегії довгострокового розвитку РФ до 2050 року з низьким рівнем викидом парникових газів» насправді передбачає зростання реальних обсягів викидів парникових газів з 1578 млн тон у 2017 році до 1993 млн тон у 2050 році, з проміжним показником у 2077 млн тон у 2030 році.⁶⁶ Станом на 2019 рік частка відновлювальних джерел електроенергії в РФ, без врахування великих ГЕС, становила лише 0,28%.⁶⁷ Варто також відзначити, що у «Доктрині енергетичної безпеки РФ», затвердженій указом президента у 2019 році, «нарощування міжнародних зусиль з реалізації кліматичної політики і прискореного переходу до зеленої економіки» названо «зовнішньополітичним викликом енергетичній безпеці» Росії⁶⁸ – у контексті ймовірного зниження попиту на російські нафту й газ.

Систему органів державного регулювання БІЛОРУСІ у сфері впливу на клімат

⁶¹ https://economy.gov.ru/material/news/minekonomrazvitiya_rossii_podgotovilo_proekt_strategii_dolgosrochnogo_razvitiya_rossii_s_nizkim_urovnem_vybrosov_parnikovyh_gazov_do_2050_goda.html

⁶² https://www.ra-national.ru/sites/default/files/analitic_article/INFRAGREEN_Green_Finance_Russia_29122020.pdf, С.40-60.

⁶³ https://www.ra-national.ru/sites/default/files/analitic_article/INFRAGREEN_Green_Finance_Russia_29122020.pdf

⁶⁴ <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202011200033>

⁶⁵ <https://www.kommersant.ru/doc/4628080>

⁶⁶ https://economy.gov.ru/material/file/babacbb75d32d90e28d3298582d13a75/proekt_strategii.pdf, С.6.

⁶⁷ <https://rosstat.gov.ru/folder/11189>

⁶⁸ <https://minenergo.gov.ru/node/14766>

утворюють республіканські і місцеві органи державної влади, напрямом діяльності яких є державне регулювання у сфері використання природних ресурсів. До відповідних органів загальної компетенції відносяться:

- президент Республіки Білорусь, який визначає єдину державну політику у сфері впливу на клімат, а також порядок здійснення відповідного державного контролю.⁶⁹
- парламент (Національні збори),
- уряд (Рада Міністрів),
- місцеві ради депутатів,
- виконавчі і розпорядчі органи.

Органами спеціальної компетенції є:

- Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища РБ та його територіальні органи,
- Державна інспекція охорони тваринного і рослинного світу при президентів РБ;
- Управління справами президента РБ;
- Державний комітет з майна РБ та його територіальні органи;
- Міністерство лісового господарства РБ та лісгоспи.

Формування **білоруського законодавства про охорону навколишнього середовища** розпочалося із ухвалення у 1992 році Закону «Про охорону навколишнього середовища», який було суттєво оновлено у 2002 році, а останні на сьогодні правки внесено наприкінці 2019 року. Наразі у Білорусі діє більш ніж півтора десятки законодавчих актів, що регулюють правовідносини у сфері охорони навколишнього середовища, зокрема Повітряний, Земельний, Водний, Лісний кодекси, Кодекс про надра, закони «Про охорону озонового шару», «Про рослинний світ», «Про гідрометеорологічну діяльність», «Про поводження з відходами», «Про охорону атмосферного повітря», «Про енергозбереження», «Про поновлювані джерела енергії» тощо.⁷⁰

«Стратегія в галузі охорони навколишнього середовища до 2025 року», схвалена рішенням колегії Міністерства природних ресурсів і охорони навколишнього середовища РБ у 2011 році передбачає зниження шкідливих впливів на навколишнє середовище у т.ч. шляхом переходу до низьковуглецевих шляхів розвитку енергетики, стимулювання суб'єктів господарювання до зниження викидів парникових газів, відновлення природних комплексів, поліпшення поводження з відходами, забезпечення сталого територіального розвитку.

Про розвиток низьковуглецевої економіки йдеться і у «**Національній стратегії**

⁶⁹ https://www4.unfccc.int/sites/SubmissionsStaging/NationalReports/Documents/92104765_Belarus-NC7-1-AI_BLR_NC7.pdf, С.86.

⁷⁰ <http://ecoinfo.bas-net.by/ecolaw/>

сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь до 2030 року», схваленій президією Ради Міністрів РБ у 2015 році. Заходи щодо зниження викидів парникових газів в енергетичному секторі передбачені у «Концепції енергетичної безпеки Республіки Білорусь», затвердженій урядовою постановою у 2015 році, а також державній програмі «Енергозбереження» на 2016-2020 роки (серед іншого, остання передбачає доведення частки відновлювальних джерел енергії до 6%). Державна програма «Охорона навколишнього середовища та стале використання природних ресурсів» на 2016-2020 роки» передбачає заходи з пом'якшення впливу на клімат і адаптації до зміни клімату.

У контексті кліматичної проблематики також варто відзначити: **урядові постанови** «Про створення державної комісії з проблем зміни клімату» (2006 р.), «Про порядок подання, розгляду і моніторингу проектів з добровільного скорочення викидів парникових газів» (2009 р.), «Про встановлення та розподіл квот на створення установок з використання поновлюваних джерел енергії» (2015 р.), «Комплексний план розвитку електроенергетичної сфери до 2025 року з урахуванням введення Білоруської атомної електростанції» (2016 р.); **президентські укази** «Про деякі питання скорочення викидів парникових газів» (2010 р.), «Про використання поновлюваних джерел енергії» (2015 р.).⁷¹

Білорусь є учасницею двох десятків **міжнародних конвенцій** з охорони навколишнього середовища, а також чотирьох десятків договорів. Білорусь

- схвалила Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату у 2000 році,
- приєдналася до Кіотського протоколу у 2005 році,
- підписала Паризьку кліматичну угоду у 2016 році.⁷²

За **Паризькою угодою** Мінськ взяв на себе зобов'язання до 2030 року скоротити викиди парникових газів до 96,1 млн тон (на 28% менше від рівня 1990 року), що було менше від фактичного обсягу на момент підписання угоди (89,6 млн тон).⁷³ У 2019 році Мінськ заявив про намір добровільно взяти на себе додаткові зобов'язання скоротити до 2030 року парникові викиди на 35% від рівня 1990 року.⁷⁴ Щоправда, слід враховувати, що реалізацію поставленої мети Білорусь планує досягнути, зокрема, за рахунок введення в експлуатацію Островецької АЕС, сумніви щодо екологічної безпечності якої висловлює Литва.

У 2017 році білоруським урядом було затверджено «План заходів щодо реалізації положень Паризької угоди...», але через недотримання визначених строків виконання документ було оновлено у 2019 році.⁷⁵ Крім того, у 2019 році Міністерством лісового господарства РБ було затверджено «Національний план

⁷¹ https://www4.unfccc.int/sites/SubmissionsStaging/NationalReports/Documents/92104765_Belarus-NC7-1-AI_BLR_NC7.pdf, С.91-118.

⁷² https://www.pravo.by/upload/docs/op/P31600131_1460149200.pdf

⁷³ <https://minpriroda.gov.by/printv/ru/paris-ru/>

⁷⁴ <https://www.belta.by/society/view/v-belarusi-razrabatyvajut-strategiju-razvitija-s-nizkim-urovнем-parnikovyh-gazov-do-2050-goda-404421-2020/>

⁷⁵ <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/Plan-meroprijatij-po-realizatsii-PS.PDF>; <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/PLAN-PS-2019.pdf>

дій щодо збільшення абсорбції поглиначами парникових газів на період до 2030 року»,⁷⁶ «Стратегію адаптації лісового господарства Білорусі до зміни клімату до 2050 року»,⁷⁷ «Національний план дій з адаптації лісового господарства Білорусі до зміни клімату до 2030 року». ⁷⁸ У тому ж році Міністерством сільського господарства і продовольства спільно з НАН Білорусі було розроблено і затверджено «Стратегію адаптації сільського господарства до зміни клімату до 2050 року». ⁷⁹ До 2024 року планується також прийняти низку інших нормативно-правових актів на виконання Паризької угоди. ⁸⁰

На місцевому рівні у Білорусі діє, хоча й з різною ефективністю, «Угода мерів по клімату та енергії»,⁸¹ покликана сприяти сталому енергетичному розвитку на місцевому рівні і вживання заходів щодо пом'якшення наслідків і адаптації до зміни клімату.

У Білорусі працюють доволі нечисленні **громадські організації на захист клімату**, а їх активність обмежується особливостями авторитарного політичного режиму і відсутністю відповідного запиту з боку держави. Залучення представників громадськості до обговорення кліматичних цілей і відповідної допомоги органам влади було активне у 2016-2018 роках, але поступово йшло на спад внаслідок зниження ініціативи з боку влади та фактичним зведенням такої залученості до формального рівня. Білорусь була єдиною країною Східного партнерства, де протягом 2019-2020 років не відбулося жодного «страйку за клімат». ⁸²

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РОСІЇ ТА БІЛОРУСІ У КОНТЕКСТІ ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Російські компанії працюють над налагодженням співпраці у галузі водневої енергетики із європейськими партнерами. До 2027 року доля цієї енергетики в ЄС може сягнути 14%. ⁸³ Окрім, «Газпрому», який оцінює водневий ринок Європи станом на 2050 рік у 153 млрд євро, ⁸⁴ виробництвом і постачанням на ринок ЄС «бірюзового» водню планують займатися «Росатом» та «Новатек». Остання також має намір розвивати виробництво «зеленого» водню спільно з німецькою «Uniper». «Роснано» та італійська «Enel Group» планують спільно виробляти «зелений» водень на базі споруджуваної вітроелектростанції у Мурманської

⁷⁶ <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/1-Minlesxoz-Nats.-plan-po-absorbtsii-1-2.pdf>

⁷⁷ <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/2-Minlesxoz-Strategija-adaptatsii-l-x.pdf>

⁷⁸ <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/3-Minlesxoz-Nats.-plan-po-adaptatsii.pdf>

⁷⁹ <https://minpriroda.gov.by/uploads/files/4-Minlesxozprod-Strategija-adaptatsii-s-x.pdf>

⁸⁰ <https://www.minpriroda.gov.by/uploads/folderForLinks/plan-ps-2019.pdf>

⁸¹ <https://climate.ecopartnerstvo.by/ru/covenant>

⁸² https://www.kas.de/documents/270026/8703904/EDG%26EaPClimateNGOs_RUS.pdf/, С.38-40.

⁸³ <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/api/stages/report/current/theme/a-european-green-deal/file/eu-hydrogen-strategy>

⁸⁴ <https://www.rbc.ru/business/22/07/2020/5f1565589a794712b40faedf>

області й експортувати його до ЄС. У жовтні 2020 року російський уряд своїм розпорядженням затвердив план заходів («дорожню карту») з розвитку водневої енергетики в РФ до 2024 року,⁸⁵ спрямований на збільшення виробництва і розширення сфери застосування водню та входження РФ до числа світових лідерів з його виробництва і експорту. При цьому, деякі російські експерти вважають, що перспективність водневої енергетики для РФ перебільшують.

Серед перспективних для РФ напрямків російські експерти називають енергоефективність та енергозбереження. Перспективи може мати також розвиток вітрової енергетики, яка може бути особливо ефективною на місцевому рівні для задоволення потреб віддалених від централізованої електромережі міських центрів на півночі і сході РФ.⁸⁶ Деякі європейські компанії вже інвестують у російську вітроенергетику, наприклад, італійська «Enel» будує вітряні електростанції у Мурманської області, Ставропольському краї та в районі Азову.⁸⁷

У контексті переходу країн ЄС до екологічно чистої енергії, Москва також лобіює інтереси своєї атомної енергетики. Перший заступник гендиректора «Росатома» К. Комаров називає атомну енергетику другою після вітрогенерації за мінімальними викидами вуглецю і «мінімально шкідливою клімату».⁸⁸

БІЛОРУСЬ завдяки розвинутому ІТ-сектору мала потенціал експорту послуг з цифровізації, попит на які має зрости у контексті впровадження ЄЗК. Мінськ також вважає перспективним напрям збірку на території РБ електромобілів та іншого електротранспорту з китайських комплектуючих. Окрім того, Білорусь не полишає надій залагодити суперечки із Литвою навколо Островецької АЕС і стати експортером «екологічно чистої» електроенергії до країн ЄС. Сприяти цьому міг би допуск європейських інспекторів на Островецьку АЕС, а також залучення європейських інвесторів до розвитку проектів вітрової і сонячної енергетики на території Білорусі.

У контексті стратегії ЄС **«Від ферми до виделки» (From farm to fork)**, Білорусь із її розвинутою харчовою промисловістю має перспективи екологічно-чистого виробництва та експорту органічних продуктів харчування, склавши конкуренцію відповідному українському виробництву. Окрім того, Білорусь розвиває напрям вторинної переробки продукції, зокрема, виробництво паперу з відновлених матеріалів – за допомоги ЄС відповідне обладнання вже було встановлено на паперовій фабриці у Борисові Мінської області.

Втім, реалізація всіх цих напрямів потребуватиме нормалізації відносин Білорусі із Європейським Союзом, а також значного розширення нормативно-правової бази економічної співпраці із ЄС, що є маловірогідним за нинішнього політичного режиму у Мінську.

⁸⁵ <https://minenergo.gov.ru/node/19194>

⁸⁶ <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/evropeyskiy-zelyenyy-kurs-es-rossiya/>

⁸⁷ <https://www.enelrussia.ru/en/about-us/where-we-are.html>

⁸⁸ <https://www.eprussia.ru/epr/404/8166622.htm>

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ ТА БІЛОРУССЮ

Попри те, що протягом останнього десятиліття обсяги зовнішньої торгівлі між Україною та **Росією** значно скоротилися (з 48,6 млрд дол. США у 2011 році до 10,0 млрд у 2020 році), РФ продовжує залишатися одним з найбільших торговельних партнерів України, посівши у 2020 році третю позицію після ЄС та Китаю за обсягами української зовнішньої торгівлі товарами і послугами із часткою 8,5%. Експорт українських товарів і послуг до РФ у 2020 році становив 5,3 млрд дол. США, а імпорт з Росії склав 4,7 млрд.⁸⁹

За деякими торговими позиціями – енергоносії, мінеральні продукти, ядерне паливо – Україна досі суттєво залежить від російського імпорту, і пошук альтернативних ринків постачання ускладнений питаннями вартості й транспортування. Наприклад, за підсумками 2019 року частка РФ в імпорті Україною вугілля становила близько 60%, а нафтопродуктів – 38%. Окрім того, ще 36% нафтопродуктів імпортується з Білорусі, нафтопереробна промисловість якої працює на російській сировині. Більше половини реакторів українських АЕС працюють на продукції російського виробництва, хоча робота над диверсифікацією триває, і у 2020 році відбулося підписання нового контракту між «Енергоатомом» та «Westinghouse» щодо постачання в Україну палива для реакторів.⁹⁰

2020 рік і початок 2021 року позначилися політичними дискусіями в Україні навколо питання імпорту електроенергії з РФ та РБ. З одного боку, українська влада намагається уникнути надання неконкурентних переваг окремим внутрішнім виробникам; з іншого боку, імпорт електроенергії з РФ є неприйнятним з політичної та безпекової позицій, а імпорт з РБ може призвести до напруги у відносинах із Литвою, яка наполягає на неприпустимості постачати електроенергії з Островецької АЕС. Стратегічне вирішення цих питань потребує інтеграції України до європейського ринку електроенергії.

Ще до початку збройної агресії проти України Росія практикувала запровадження необґрунтованих обмежувальних заходів проти української продукції (особливо у 2013 році), а з 2014 року ця політика почала носити системний характер: РФ запровадила спочатку обмеження, а потім заборону на постачання української сільськогосподарської та харчової продукції, що посідали значне місце у структурі українського експорту до Росії. З 2016 року Москва в односторонньому порядку призупинила дію Договору про зону вільної торгівлі щодо України. Постановою уряду РФ у листопаді 2018 року⁹¹ було запроваджено санкційні заходи на ввезення до РФ низки товарів, країною

⁸⁹ <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi>

⁹⁰ https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/ad_zovnish_ru_ukr_2010-2020_sait_new.pdf, С.11-14.

⁹¹ <http://government.ru/docs/34529/>

походження або країною відправлення яких є Україна, або які переміщуються через територію України.

У відповідь на російську агресію, у серпні 2014 року був ухвалений Закон України «Про санкції»,⁹² яким визначено правову основу, підстави та процедуру застосування санкцій. Станом на кінець 2020 року Україною були застосовані санкції до більш ніж 4000 юридичних та фізичних осіб, Росією – до більш як 900 юридичних та фізичних осіб.⁹³ Окрім обмежувальних заходів проти української продукції та її транзиту (що перешкоджає торгівлі з третіми країнами), значних збитків Україні також завдає несанкціонована торгівля РФ з тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей.

Прагматичне партнерство України та Білорусі останніми роками сприяло стабільному зростанню двосторонньої торгівлі (у 2017 році – +24%; у 2018 році – +15%; у 2019 році – +21%), обсяги якої все ж впали у 2020 році на 21% внаслідок пандемії COVID-19. За підсумками 2020 року Білорусь зайняла 6 місце серед торгових партнерів України; товарообіг склав 4,4 млрд дол. США з негативним для України торговельним сальдо в 1,5 млрд дол.⁹⁴ У 2018-2019 роках було успішно проведено два Форуми регіонів України і Білорусі, під час яких підписано два з половиною десятки угод про міжрегіональну співпрацю і півсотні контрактів на понад 600 млн дол. США. Третій Форум регіонів планувалося провести у жовтні 2020 року, але було перенесено через післявиборчу кризу у Білорусі.

Офіційні контакти на високому рівні між Києвом та Мінськом з осені 2020 року «поставлено на паузу», і станом на весну 2021 року політична криза у відносинах вже почала негативно позначатися і на економічній співпраці, що може й далі погіршитися у контексті запровадження санкцій і прискореного курсу на інтеграцію Білорусі та Росії в рамках Союзу держав. Потенційні ризики несе залежність України від постачання з Білорусі паливно-мастильних матеріалів, бітумних сумішей, добрив – і не лише у контексті все більшої політичної залежності Мінська від Москви, але й зважаючи на поновлення з червня 2021 року санкцій США проти низки білоруських підприємств, які постачають свою продукцію до України.

ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМИН УКРАЇНИ З РФ ТА РБ У КОНТЕКСТІ ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

У період до 2014 року Україна уклала із РФ та РБ низку двосторонніх та багатосторонніх (переважно у рамках СНД) угод з природоохоронною компонентою, зокрема, щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру (СНД, 1994 р.), співробітництва у галузі охорони навколишнього середовища (Україна-РФ, 1995 р.), вивчення, розвідки і використання мінерально-сировинних ресурсів (Україна,

⁹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>

⁹³ https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/ad_zovnish_ru_ukr_2010-2020_sait_new.pdf, С.38-70, 77-94.

⁹⁴ <https://belarus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ekonomichne-spivrobitnictvo>

РФ, РБ та ін., 1998 р.), попередження промислових аварій, катастроф, стихійних лих та ліквідації їхніх наслідків (Україна-РФ, 1999 р.), попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків (Україна-РБ, 2002 р.), взаємодопомоги у випадках аварій та інших надзвичайних ситуацій на електроенергетичних об'єктах держав-учасниць СНД (2002 р.), охорони навколишнього середовища держав-учасниць СНД (2013 р.), профілактики і гасіння природних пожеж на прикордонних територіях держав-учасниць СНД (2013 р.) тощо.

При цьому, **ефективної співпраці з питань захисту екології та клімату між Україною та РФ не було**, більш того, Москва ігнорувала звернення Києва щодо забруднення вод та узбережжя Чорного моря внаслідок діяльності військових кораблів та об'єктів інфраструктури Чорноморського флоту РФ і відмовляла державним екологічним службам України у доступі на об'єкти флоту.⁹⁵

Розпочата у 2014 році збройна агресія РФ проти України, окупація і милітаризація Кримського півострова та окремих районів Донецької і Луганської областей значно погіршили екологічну ситуацію на цих територіях. Значні території Донецької і Луганської областей забруднені мінами і нерозірваними боєприпасами; затоплення десятків вугільних шахт призвело до забруднення водних горизонтів; зросли ризики хімічного забруднення через відсутність належного контролю на хімічних підприємствах і складах.⁹⁶ При цьому, окупаційні адміністрації блокують доступ до відповідних об'єктів не лише українських спеціалістів, але й представників міжнародних організацій. За таких обставин підґрунтя для співпраці України та РФ щодо ЄЗК фактично відсутнє.

Немає наразі і чітких перспектив співпраці щодо ЄЗК України із Білоруссю. Після відмови ЄС та України визнавати фальсифіковані результати президентських виборів у Білорусі у 2020 році, відносини між Києвом та Мінськом на високому рівні «поставлено на паузу», а відносини Білорусі із ЄС, які й до того не відзначалися високою динамікою, скочуються у все глибшу кризу, що супроводжується запровадженням взаємних санкцій. Перспективи співпраці також затьмарюються прискореним погодженням «інтеграційних карт» Союзу держави РФ та РБ, що вже найближчим часом може змусити Мінськ системно змінювати своє законодавство, зокрема, й кліматичне, приводячи його у відповідність із російським. За таких обставин, опрацювання сценаріїв поглиблення двосторонньої співпраці щодо ЄЗК із Білоруссю утруднене і є малопрогнозованим, з точки зору реалізації.

ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ ПОЛІТИКИ РФ ТА РБ ДЛЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄЗК

Значні викиди **Росією** парникових газів (близько 5% від світового обсягу) змушують лідерів ЄС та США шукати шляхи залучення Москви до глобальних зелених ініціатив, що остання може використати у політичних цілях. Попри те, що на душу населення РФ викидає парникових газів удвічі більше за середній

⁹⁵ <https://www.unian.ua/politics/351825-ekologi-vimagayut-dani-pro-shkodu-vid-chf.html>; <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2017doc.krym-chornom-flot.php>

⁹⁶ https://www.osce.org/files/f/documents/6/3/362581_0.pdf

показник по G20,⁹⁷ а її зобов'язання за Паризькою кліматичною угодою до 2030 року були нижчими за фактичні на момент її підписання, це не заважає Москві декларувати «безпрецедентний внесок» Росії до міжнародних зусиль на виконання цілей Паризької кліматичної угоди.⁹⁸

У доповіді Вищої школи економіки йдеться про можливість для РФ «заробити в очах міжнародної спільноти додатковий авторитет» на зеленій тематиці,⁹⁹ а у публікаціях «Валдайського клубу» акцентується, що кліматична проблематика особливо популярна серед європейської молоді, що робить її зручною для «руху в напрямку відновлення відносин».¹⁰⁰ Російські експерти пропонують скористатися ЄЗК як приводом для залучення «зеленого фінансування» для російського бізнесу і просування ідей «Євразійської зеленої угоди» (Eurasian Green Deal).¹⁰¹ Фактично може йти мова про оновлену, «кліматичну» версію «Європи від Лісабону до Владивостоку», у рамках якої «зелене фінансування» має нівелювати ефект економічних санкцій, запроваджених внаслідок російської агресії проти України.

Сигналом про важливість для Заходу залучення Москви до співпраці по кліматичній тематиці стало запрошення президента В. Путіна взяти участь у світовому кліматичному саміті у квітні 2021 року, а також позитивна оцінка його виступу президентом США Дж. Байденом.¹⁰² Окремі європейські та американські експерти висловлюють позицію, що «ЄС повинен співпрацювати з країнами-експортерами нафти і газу, щоб сприяти диверсифікації їхніх економік, включаючи перехід на поновлювані джерела енергії і зелений водень, які можуть бути експортовані в Європу», застерігаючи, що масштабне скорочення імпорту Євросоюзом енергоносіїв з РФ може призвести до економічної та політичної дестабілізації.¹⁰³

Декларовані наміри РФ стати одним зі світових лідерів з виробництва та експорту водню несуть одразу кілька загроз для України. В економічному вимірі РФ може скласти конкуренцію українським планам стати важливим постачальником водню до ЄС. У безпековому вимірі – ризики для України несуть аргументи «Газпрому» щодо високої придатності нових газогонів на кшталт «Північного потоку» для транспортування ними водню до ЄС і нібито малопридатності для цього старих газогонів.¹⁰⁴ Це може стати додатковим чинником на користь завершення будівництва та пуску в експлуатацію «Північного потоку-2». Російські експерти також висловлюють думки, що

⁹⁷ <https://www.factograph.info/a/30436155.html>

⁹⁸ https://economy.gov.ru/material/news/rossiya_soobshchila_o_svoem_pervom_opredelyaemom_na_nacionalnom_urovne_vklade_v_realizaciyu_parizhskogo_soglasheniya.html

⁹⁹ https://globalaffairs.ru/wp-content/uploads/2021/04/doklad_povorot-k-prirode.pdf, С. 73.

¹⁰⁰ <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/evropeyskiy-zelenyy-kurs-es-rossiya/>

¹⁰¹ <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/interview/o-vliyanii-transgranichnogo-uglerodnogo-mekhanizma-cbam-na-rossiyskiy-biznes/>; https://globalaffairs.ru/wp-content/uploads/2021/04/doklad_povorot-k-prirode.pdf

¹⁰² <https://www.radiosvoboda.org/a/klimat-summit-usa-rosija-ukrajia/31219868.html>

¹⁰³ <https://globalaffairs.ru/articles/geopolitika-zelyonogo-kursa/>

¹⁰⁴ <https://www.rbc.ru/business/22/07/2020/5f1565589a794712b40faedf>

підводні газогони є екологічно більш безпечними за підземні, маючи на увазі переваги «Північного потоку» над українською газотранспортною системою.

У РФ мають місце маніпуляції «кліматичними» показниками та явище «грінвошингу» (greenwashing) – приписування екологічних якостей тому, що таким не є, про що говорять російські екологічні активісти.¹⁰⁵ При цьому, Москва декларує наміри створити власну систему оцінки кліматичної відповідності продукції та накладання вуглецевого податку. Якщо ЄС погодиться визнати валідність такої російської системи без механізмів контролю її відповідності стандартам ЄС, це може надати неринкові конкурентні переваги російській продукції перед українською.

Ризики для України може створити імпорт електроенергії з РФ та РБ, де вона генерується переважно екологічно шкідливими виробництвами. Використання такої електроенергії для виробництва української продукції може стати перепорою для її постачання на ринок ЄС, щонайменше – обкладання вуглецевим податком.

Зважаючи на широкий досвід Білорусі з реекспорту підсанкційних товарів між ЄС та РФ, а також Україною та РФ, існують ризики спроб РФ та РБ створити на території України контрабандні хаби для експорту до ЄС товарів, що не відповідатимуть європейським нормам щодо екологічності їх виготовлення. Це може призвести до дискредитації України в очах європейських партнерів, штрафних санкцій, підірвати конкурентоспроможність українських товарів, виготовлених у відповідності до європейських екологічних стандартів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОСТІ

Міністерству закордонних справ України, Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, аналітичним центрам:

1. Важливо уникнути ризиків зведення в один переговорний кошик ЄС та США із Росією кліматичних і безпекових питань – нагородою за виконання кліматичних зобов'язань не мають стати поступки інтересами України. Необхідно запобігати ймовірним спробам обійти санкції, запроваджені внаслідок агресії проти України, через механізми «зеленого фінансування» і кліматично-орієнтованої модернізації економіки.
2. Із врахуванням кризового стану у відносинах Києва із Москвою та Мінськом, доцільно розглянути можливість активізувати контакти за кліматичним напрямком на експертному рівні, на рівні недержавних екологічних організацій, а у випадку Білорусі – також на рівні приватного

¹⁰⁵ <https://www.dw.com/ru/chto-grozit-rossii-iz-za-imitacii-raboty-po-parizhskomu-soglasheniju/a-55912915>

бізнесу, не пов'язаного із режимом А. Лукашенка.

3. Доцільно розглянути можливість проведення двостороннього чи багатостороннього міжнародного заходу на кліматичну тематику за участі експертів і офіційних осіб з української сторони, а також експертів і представників команди С. Тихановської з білоруської сторони.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України:

4. Потрібно підвищувати увагу світової громадськості до значної шкоди, що завдає російська окупація екології Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей. Вимагати доступу профільних міжнародних організацій для моніторингу відповідної ситуації на окупованих територіях, фіксувати завдані Україні збитки та вимагати відшкодування від РФ у міжнародних судах.

Міністерству енергетики України, Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

5. Важливо упередити можливі спроби РФ використовувати неринкові методи для отримання переваг перед Україною у галузі виробництва і постачання водню до країн ЄС, протидіяти спробам обґрунтовувати доцільність добудови та експлуатації «Північного потоку-2» як нібито більш придатного для транспортування до ЄС водню.
6. При запровадженні вуглецевого податку необхідно вимагати встановлення однакових правил для всіх держав, щоб запобігти імовірним спробам недобросовісної конкуренції, якщо РФ створить власну систему оцінювання, валідність якої фахівці ЄС не матимуть можливості перевірити.
7. Необхідно продовжувати працювати над приєднанням України до європейської енергомережі ENTSO-E, а до того – мінімізувати імпорт електроенергії з РФ та РБ.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державній митній службі України:

8. Українські компетентні органи мають бути готові виявляти і протидіяти потенційним спробам створення на території України контрабандних хабів для реекспорту з РФ та РБ до ЄС продукції, що не відповідатиме європейським нормам.

РУМУНІЯ

Сергій Герасимчук,

заступник виконавчого директора, директор програми Регіональних ініціатив та сусідства Ради зовнішньої політики "Українська призма"

Безпосередня участь Румунії у політиці «Європейського Зеленого Курсу» **обумовлена її членством у ЄС**, який після приєднання до Паризької кліматичної Угоди взяв на себе зобов'язання відігравати провідну роль в окреслених Угодою кліматичних цілях і встановив наступні енергетичні та кліматичні цілі до 2030 року: скорочення викидів парникових газів на 40% у порівнянні з 1990 р., споживання 32% відновлюваної енергії, підвищення енергоефективності на 32,5%, збільшення взаємопов'язаності мереж енергопостачання на 15%.

Визначальним чинником характеру участі Румунії у ЄЗК ЄС є та обставина, що **румунська національна мережа електропостачання (трансформація якої є одним з елементів ЄЗК) є технічно застарілою** і потребує значних інвестицій для забезпечення сумісності з генераторами нових типів відновлюваної енергетики. Проте такі інвестиції потребують розробки транспарентних регуляторних рамок та значного часового люфту. Примітно, що станом на 2020 рік виробництво електроенергії у Румунії на 12,4% забезпечувалось за рахунок енергії вітру, на 3,4% – за рахунок фотоелектричних сонячних батарей і на 27,6% – за рахунок гідроенергетики. Загалом частка відновлюваної енергетики становила 16% від загального виробництва електроенергії.

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ РУМУНІЇ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Початкова реакція Бухареста на політику ЄЗК була неоднозначною. Румунія не заперечувала впровадження ЄЗК. Водночас представники румунського істеблішменту висловлювали певні застереження щодо спроможності одноосібно досягти амбітних цілей, передбачених ЄЗК, у стилі терміни і без посиленої підтримки ЄС. Природно також, що плани прихильників ЄЗК вступають у дисонанс з лобі традиційної енергетики.

Діяльність законодавчої влади

У рамках ЄЗК ЄС Румунія взяла на себе зобов'язання із підготовки та удосконалення законодавства щодо інвестицій у розробку газових ресурсів у Чорному морі, ухвалення Плану з декарбонізації Енергетичного комплексу Олтєня (який є основним виробником електроенергії з використанням вугілля),

диверсифікації джерел постачання урану для Nuclearelectrica (атомно-енергетичної компанії, що на 82.49% належить державі), забезпечення тривалішого використання наявних та побудову нових ядерних потужностей, удосконалення наявної та розвиток нової електро- та газової інфраструктури. Передбачалось також врахування соціальних аспектів переходу до вуглеводно нейтральної енергетики.

У цьому ефективним кроком стало **врегулювання можливості для укладання Угод куплі-продажу енергії за «зеленим» тарифом (PPA)**. Такі угоди дозволили укладати довгострокові договори на постачання електроенергії з великими споживачами, що знижує ризики коливання ринкових цін та дозволяє вивільнити кошти на проекти з відновлюваної енергетики. Відповідно до Регламенту 943/2019 (Regulation 943/2019) із січня 2020 року Угоди куплі-продажу енергії за «зеленим» тарифом були дозволені на території усіх держав ЄС. До внесення відповідних законодавчих змін у Румунії, проведення усіх транзакцій, пов'язаних з електроенергетикою, здійснювалося виключно на централізованому ринку. Таке обмеження призводило до дефіциту інвестицій у потужності нового покоління, особливо у секторі відновлюваної енергетики.

Необхідністю є також **формування законодавчих рамок для укладання Контрактів на різницю в цінах (Contracts for difference, CfD)** – довготермінових контрактів між виробниками електроенергії та споживачами, які б дозволяли стабілізувати доходи виробників. У Румунії передбачалося, що виробники зможуть укладати такі контракти з OPCOM («Opcom – Operatorul Pietei de Energie Electrica si Gaze Naturale» S.A. – дочірнє підприємство Transelectrica S.A., мета якого – адміністрація ринку електроенергії шляхом забезпечення довготривалих, ефективних та прозорих транзакцій та комерційних контрактів). Компанія здійснює адміністративну діяльність на централізованих ринках електрики та газу, забезпечуючи умови неупередженості, незалежності, прозорості та недискримінації, а також є організатором та адміністратором ринку «зелених» сертифікатів та виконує функцію адміністратора платформи з торгівлі сертифікатами з викидів парникових газів. Упродовж останніх років у Румунії тривали дискусії щодо запуску такого механізму, проте вони не були фіналізовані та формалізовані, а згодом, з огляду на пріоритетність боротьби з пандемією, взагалі були відкладені. Наразі урядом Румунії планується врегулювати дане питання шляхом ухвалення нового закону про електроенергію, розробка якого здійснюється за підтримки ЄБРР. Новий закон має також включати положення законодавства ЄС, забезпечувати гнучкість систем, підвищення взаємопов'язаності мереж, лібералізацію енергоринку.

Діяльність виконавчої влади

У цьому контексті упродовж 2020 року Румунія представила Європейській Комісії свої пропозиції щодо втілення європейських кліматичних цілей, а Європейська Комісія у свою чергу надала Румунії свої рекомендації. Національний енергетичний та кліматичний план для Румунії, який є одним з основних інструментів для підтримки планів та механізмів із забезпечення

енергетичного та кліматичного транзиту, значною мірою враховує згадані рекомендації.

Зокрема, **ЕК рекомендувала уряду Румунії збільшити частку відновлюваних джерел енергії** щонайменше до 34%. Румунська влада частково дослухалась до цієї рекомендації і замість запланованої частки у 27,9% погодилась збільшити частку відновлюваних ресурсів до 30,7%. Такий показник був розрахований відповідно до рекомендацій Єврокомісії щодо врахування макроекономічних показників. Передбачається, що досягнення таких показників стане можливим завдяки нарощуванню енерговиробництва з відновлюваних джерел на 7 GW, з яких близько 3.7 GW будуть проєкти з виробництва сонячної енергії.

До кінця 2020 року **румунський уряд мав розробити концепцію та правові рамки режиму «вразливого споживача»** (vulnerable consumer) та розробити відповідні схеми підтримки. Проте внаслідок пандемії COVID-19 розробку та втілення відповідних проєктів було відкладено. Вразливими споживачами буде визнано 4 категорії: за критерієм доходів, за віком (пенсіонери), за станом здоров'я, а також споживачів, що проживають у інфраструктурно віддалених місцях. Уряд ухвалив рішення, що відповідне законодавство набере чинності 1 вересня 2022 року, а не 1 вересня 2021 року, як було раніше заплановано, з огляду на необхідність здійснити підготовку місцевих адміністрацій, а також постачальників електроенергії та газу. Відповідно, нові субсидії згідно з законодавством будуть надаватися починаючи з зимового сезону 2022-2023 рр.

Водночас існує низка заходів, які попри їх важливість також постійно відкладаються. До їх числа належить питання державної допомоги Енергетичному комплексу Олтеня. 24 лютого 2020 року Європейська Комісія схвалила схему державної допомоги (позики) комплексу від румунського уряду обсягом 251 млн євро. Однією з умов надання допомоги мала стати або виплата позики впродовж 6 місяців, або технологічна трансформація комплексу задля забезпечення його життєспроможності у довгостроковій перспективі, або ж ліквідація підприємства. Беручи до уваги фактичну неспроможність повернути позику, а також неспроможність ліквідувати комплекс, з огляду на те, що він забезпечує близько 25-30% національного виробництва енергії, єдиним можливим підходом вбачається технологічна трансформація комплексу та його перехід до джерел енергії з низькою часткою вуглеводнів.

4 грудня 2020 року із помітним запізненням румунський уряд передав Європейській Комісії план виробничої перебудови комплексу на 2021-2025 рр. 5 лютого ц.р. Європейська Комісія оголосила про початок поглибленого вивчення пропозицій уряду Румунії. У залежності від відповіді Європейської Комісії уряд Румунії мав би розробити заходи щодо нейтралізації соціальних наслідків безпосередньої ліквідації 14 тисяч робочих місць (з них 7 тисяч ще до 2025 року), а також непрямо пов'язану з перебудовою втрату ще 50 тисяч робочих місць в одному з найбідніших регіонів Румунії, де розташовано комплекс.

Суспільна дискусія, позиції ЗМІ, НУО

Уникнути гострих соціальних наслідків, на думку депутата Європарламенту від Румунії Зігфріда Мурешана, можна було б шляхом дозволу використовувати газ на електростанціях, які дотепер працювали на вугіллі. З. Мурешан також не виключає використання атомної енергетики під час перехідного періоду. Це – лише один з кейсів, який пов'язаний зі стратегією технологічної трансформації комплексу, а також регуляторними діями та заохоченням нових інвестицій відповідно до принципів Європейського Зеленого Курсу.

Примітно, що у січні 2020 року на той час прем'єр-міністр Румунії, а нині лідер провідної коаліційної політичної сили – Партії націонал-лібералів Людовік Орбан із занепокоєнням відгукувався про перспективи декарбонізації в рамках Європейського Зеленого Курсу. Зокрема, згідно з його оцінок, через плани ЄС щодо декарбонізації Румунія ризикує втратити 40% власного енерговиробництва (йдеться про виробництво електроенергії із використанням вугілля), і негайно потребуються рішення щодо компенсації таких втрат. Щоправда, у якості компенсації ЄС має забезпечити надання Румунії 750 млн євро в якості грантів з Перехідного фонду у рамках «зеленої трансформації» (Just Transition Fund).

Таким чином **Румунія має увійти в трійку найбільших реципієнтів Фонду** поруч з Польщею та Німеччиною. Разом з тим, як зазначив у лютому 2020 року експрезидент Румунії, а нині депутат Європарламенту Траян Бесеску, багато з держав ЄС не мають достатньо ресурсів для втілення цілей ЄЗК. Ресурсів, що їх виділяє ЄС на закриття вуглевидобування, недостатньо. Також Т. Бесеску наполягає, що реальними пріоритетами Румунії мала б стати розбудова автомагістралей та залізниці, а також системи охорони здоров'я. Понад те, Т. Бесеску заявив, що відмінності між цілями ЄС та національними пріоритетами окремих держав-членів можуть призвести до таких розбіжностей всередині ЄС, які можуть спричинити вихід кількох держав зі складу Союзу. Єдиним шляхом досягнення європейських цілей зі скорочення викидів вуглецю для Румунії Т. Бесеску вважає розробку власних газових родовищ і зазначає, що Exxon Mobil (та сіс! Lukoil) готові до розробки таких ресурсів у Чорному морі.

Загалом аналіз дискурсу і заяв представників румунського політичного істеблішменту дає підстави вважати, що їхній меседж зводиться до того, що Європейський Зелений Курс нав'язується Румунії Європейським Союзом.

Полеміку з румунськими політиками ведуть європейські екологи. Зокрема, Сузана Карп, лідерка базованої у Брюсселі екологічної організації Sandbag, зазначає, що, по-перше, значна частка населення (66% у 2019 році) підтримує Зелену Угоду ЄС. По-друге, Перехідний фонд у рамках «зеленої трансформації», а також європейська кліматична політика сприятимуть тому, що держави на кшталт Румунії насамперед виграють від втілення Зеленої Угоди. Вона зазначає, що у 2019 році, середні ціни на енергію у Румунії були четвертими за величиною у ЄС, а поступова декарбонізація сприяла б їх зниженню. Серед екологічних аргументів – також те, що держави Центральної та Східної Європи страждають на найвище забруднення повітря у ЄС, що веде до ранньої смертності. Закриття застарілих і нерентабельних вугільних підприємств, яким

бракує належних фільтрів, й існування яких суперечить європейському законодавству, на її думку, допомогло б розв'язати цю проблему. Щодо коштів, необхідних на забезпечення транзиту, то С. Карп зазначає, що Румунія може акумулювати щонайменше 35-40 млрд євро на енергетичний транзит упродовж наступного десятиріччя. Йдеться передусім про ресурси Інтеграційного фонду ЄС, а також про надходження від Системи торгівлі викидами ЄС (за попередніми оцінками Румунія могла б додатково розраховувати на 5,5 млрд євро з Інтеграційного фонду ЄС, з яких 3,1 млрд євро припадають на енергетичний сектор, а також на 10,11 млрд євро через Механізм справедливої трансформації (Just Transition Mechanism)).

При цьому **екологи зауважують**, що поза сумнівом Румунія, попри модернізацію системи електромереж, також потребує розбудови й іншої складової національної інфраструктури – автошляхів. Разом з тим рух у бік розвитку електрифікованого автотранспорту мав би супроводжуватися декарбонізацією електромережі. До того ж серед конкурентних переваг Румунії – те, що вугільний компонент посідає незначну частку в енергетичному секторі держави, а румунські вугільні регіони мають високий потенціал для генерації вітрової та сонячної енергії.

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РУМУНІЇ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Вікном можливостей для втілення Румунією цілей Європейського Зеленого Курсу є також те, що **кошти Фонду відновлення і стійкості ЄС (RRF) можуть і навіть мають скеровуватися на цілі зеленої та цифрової трансформації**. Серед вимог, необхідних для використання фондів RRF, – 37% коштів мають бути спрямовані на подолання кліматичних змін та заходи біорозмаїття. Щоправда, у Румунії не використовують цю можливість повною мірою. Зокрема, національні плани з відновлення та стійкості фокусуються на мобільності та управлінні водними ресурсами, а відтак лише 1,3 млрд євро (із доступних 30 млрд євро) спрямовані на відновлювану енергетику та енергоефективність.

Натомість **основна увага приділяється використанню природного газу**, а також шляхам подачі природного газу новим споживачам, попри наявність альтернатив з відновлюваних джерел енергії. Такий прагматичний підхід румунського уряду став ризикованим, оскільки починаючи з 2022 року. Європейський інвестиційний банк не буде фінансувати проекти, що стосуються викопних енергоресурсів, включно з природним газом. Не варто очікувати й на фінансування проєктів, пов'язаних з газовидобутком через механізми Європейського фонду регіонального розвитку та Інтеграційного фонду ЄС. Натомість не можна ігнорувати ресурсний потенціал та м'яке втручання/протидію зацікавлених компаній з традиційного енерговиробництва, які виступають в якості умовної глобальної групи анти-ЄЗК.

Цікавим напрямом втілення Румунією цілей ЄЗК є **розбудова офшорних вітряних станцій у Чорному морі**. Згідно аналізу Світового банку, технічний офшорний вітряний потенціал для Румунії (разом з Болгарією) становить понад 100 GW. Це – значно менше ніж у випадку Північного моря, однак у п'ять разів більше ніж поточні енерговиробничі спроможності Румунії. Рентабельність інвестицій у такі вітряні потужності наразі неочевидна, проте вартість розвитку таких потужностей поступово знижується. До того ж уже зараз Румунія володіє найбільшою наземною вітряною електростанцією у ЄС, а румунська компанія Hidroelectrica у 2020 році оголосила про побудову офшорної вітряної електростанції потужністю 300 MW.

Щоправда, досягнення такої мети передбачає належне фінансування з боку Європейського Союзу, оскільки окрім інвестицій безпосередньо у відновлюване енерговиробництво потребуватиме також коштів на розбудову стійкої і гнучкої інфраструктури та стабільних ліній електропостачання, а також розвиток нових технологій енергозберігання.

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І РУМУНІЄЮ

Торговельно-економічні відносини України та Румунії характеризуються **позитивною динамікою**. У 2020 році обсяг товарообігу між Україною та Румунією становив 1760 млн дол. США (2019 рік – 1065 млн дол.), з якого експорт – 1080 млн дол. (2019 рік – 1005 млн дол.), імпорт – 683 млн дол. (2019 рік – 645 млн дол.). Торговельне сальдо склало 397 млн дол. на користь України (2019 рік – 360 млн дол.).

Основними статтями українського експорту були електричні машини (17,3% від загального обсягу), чорні метали (13,7%), деревина і вироби з деревини (9,3%), руди, шлаки і зола (7,6%), палива мінеральні (6,0%) та взуття (5,6%).

Основні статті імпорту румунських товарів до України були засоби наземного транспорту крім залізничного (24,9% від загального обсягу імпорту), електричні машини (19,7%), реактори ядерні, котли (6,5%), палива мінеральні (6,1%), фармацевтична продукція (5,1%), пластмаси (4,5%), деревина (4,6%).

Економічна взаємодія між Україною та Румунією відбувається переважно у **площині макроекономічної дипломатії**. Двостороннім економічним відносинам не вистачає динаміки міжурядових контактів, стратегічного бачення та низки важливих елементів довірливої бази, що негативно позначається на технологічному профілі українського експорту та перешкоджає співпраці з секторальних питань. Брак комунікації на мікроекономічному рівні не сприяє діловій активності бізнес кіл країн, знижує взаємний інтерес до торговельно-інвестиційної взаємодії. Наявний потенціал українсько-румунської економічної співпраці, що, зокрема, міститься у митній та антикорупційній сферах, секторі

автомобілебудування, секторі креативних індустрій, сфері контрейлерних перевезень, традиційній та альтернативній енергетиці, слабо реалізується, а питання конкуренції за транзитні вантажопотоки у дунайському коридорі та історія із КГЗКОР залишаються «вузьким місцем» для розвитку стратегічного партнерства. Хоча підтримка Румунією політики України щодо партнерства та інтеграції до ЄС та НАТО, спільні безпекові виклики у Чорноморському регіоні, солідарність у позиціях відносно РФ формують сприятливий міжнародний контекст для прогресу економічних відносин. Утім, саме інформаційний та комунікаційний дефіцит, а подекуди й викривлене уявлення про концептуальне бачення економічної політики сторін, їх стратегічних пріоритетів, особливостей бізнес-уявлень визначають притаманну екстенсивність українсько-румунських економічних відносин.

Позитивна динаміка українсько-румунського політичного діалогу останніх років не перенесена у стратегічний вимір економічної співпраці. У стратегічних документах України загальноекономічного та секторального характеру не представлено чіткого плану вибудовування торговельно-економічного, інвестиційного, енергетичного та транспортного співробітництва з Румунією, а також майбутнього бачення транскордонних відносин. Водночас у крос-секторальних експортних стратегіях викладений аналіз, який дозволяє накреслити орієнтири українського інтересу. У сфері транспортування та спрощення умов торгівлі Румунія згадується серед країн, успішніших у питаннях прикордонної співпраці, автоматизації, процедур, попередніх податкових роз'яснень та інформування. У секторі експортно орієнтованого машинобудування Україна та Румунія визначені як співмірні гравці у європейському ланцюжку автомобілебудування. У секторі креативних індустрій йдеться про розширення міжнародного співробітництва з європейськими кінематографічними та аудіовізуальними організаціями.

Для Києва та Бухареста має бути очевидним, що **економічні питання перебувають на периферії інституційної співпраці між Україною та Румунією.** Серед пріоритетів міждержавної взаємодії знаходиться безпека, інфраструктура та освітня сфера, а економічні аспекти, що мали б також бути у пріоритеті, більшою мірою лише декларуються. Низка значущих для економіки міжурядових угод (щодо судноплавства, податкових питань) залишається неукладеними. Українсько-Румунська Спільна комісія з питань економічного, промислового, наукового та технічного співробітництва за 13 років офіційного існування збиралася двічі. Ключові домовленості розширювати співробітництво між банківськими установами, розвивати бізнес-інфраструктуру та спеціальні послуги, досягнуті під час останнього засідання комісії у 2017 році, не знайшли практичного втілення. Слабким є і мікроекономічний вимір стосунків між державами. Тривалий час не використовуються можливості просування українських виробників на румунський ринок та продовження подальшого співробітництва в рамках Українсько-Румунської двосторонньої торгової палати (останні згадки про її активність датуються 2017 роком).

Попри позитивну динаміку двосторонньої торгівлі, її якісний профіль є далеким від можливого та потребує коригування з урахуванням стратегічних

інтересів сторін. За 2015 – 2020 роки товарообіг між державами подвоївся з незмінно позитивним сальдо на користь України. Зважаючи на епізодичний характер інституційної співпраці з економічних питань, позитивною динамікою експорту до Румунії Україна завдячує передусім ПВЗВТ Україна – ЄС. Хоча український експортний кошик до Румунії є досить диверсифікованим (індекс продуктової концентрації коливався на рівні 0,2), понад 40% його вартості формується сировинними групами (чорні метали, руди, деревина та ін.). 20% українського експорту припадало на провідникову та кабельну продукцію, чий рівень технологічної місткості є нижчим від середнього. Це визначає не вигідний для України технологічний зріз торгівлі: 75% продукції, що експортується до Румунії, – це сировинні та низькотехнологічні товарні групи, тоді як у зворотному напрямку надходить продукція, що на 60% складається з середньо- та високотехнологічних позицій. За такого стану справ, навіть зважаючи на зростання числа спільних підприємств, задеклароване урядами завдання щодо збільшення торговельних операцій з поставок промислових товарів з високим ступенем переробки є надто оптимістичним для визначення потенційних зон виробничої кооперації України та Румунії.

Недооформлена договірна база, задавнені борги та корупційні й рейдерські ризики стримують інтерес румунських інвесторів до України. На фоні невисокого потенціалу зовнішнього інвестування та різноспрямованого інвестиційного фокуса обох країн на перший план виходять транскордонні проєкти, фінансовані ЄС. Попри неодноразові звернення румунської сторони прискорити ратифікацію Угоди про сприяння і взаємний захист інвестицій 1995 року, остання так і не набула чинності. Каменем спотикання при цьому виступає справа Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окиснених руд (КГЗКОР). Зважаючи на те, що обидві держави не є лідерами за обсягами вихідних інвестицій навіть серед східноєвропейських країн, також важливими виступають двосторонні економічні проєкти в рамках міжрегіонального та транскордонного співробітництва під фінансовою “парасолькою” ЄС.

Транспортні точки дотику Румунії та України наразі створюють більше конкурентного тертя, ніж синергії співпраці. Попри наявність важливих транспортних проєктів в українсько-румунському прикордонні, між державами продовжує панувати дух суперництва за вантажопотоки. Не відбулося відчутних зрушень у напрямі реалізації домовленості двосторонньої Робочої групи з питань транспорту та інфраструктури відносно організації контрейлерних перевезень типу RO-LA територіями України та Румунії. Їх запуск міг би частково розв’язати проблему з транзитними дозволами для українських перевізників через механізми компенсації, обіцяні румунською стороною в якості підтримки користувачів цієї системи. На користь морських портів Румунії грають помірніші ставки портових зборів та досконаліша транспортна інфраструктура перевезень. Прагнення України наростити обсяги обробки транзитних вантажів у вітчизняних портах обернулося на багаторічну суперечку з Румунією щодо будівництва ГСХ «Дунай – Чорне море». Аргументам Румунії щодо руйнівного впливу українського проєкту на екологію протиставляються докази щодо його підривного значення для румунської монополії на транзит суден через Дунай.

Відсутність консенсусу стосовно економіки дельти Дунаю несе втрати для обох держав не тільки з точки зору екології, але й розвитку спільного ресурсу туризму та рибної промисловості, перешкоджає реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону. Очевидно, що ця тема має прямий стосунок до ЄЗК ЄС і має стати одним із чільних питань порядку денного у переговорах про взаємодію України та Румунії у рамках ЄЗК ЄС.

Співпраця у сфері енергетики є одним із найперспективніших напрямів міждержавної взаємодії України та Румунії, чиї вигоди поширюються і на сусідні країни та сприяють зміцненню регіональної безпеки, а також посилюють політику партнерства та інтеграції України до ЄС та НАТО. Підписання технічної угоди між операторами газотранспортних систем України та Румунії створило правові підстави не лише для транспортування газу у реверсному напрямку, а й постачання газу новим, важливим з точки зору енергетичної безпеки, маршрутом – з Південної Європи і Туреччини через Болгарію та Румунію в Україну і далі в Молдову. За умови будівництва інтерконекторів між газотранспортними системами двох країн Румунія зможе скористатися українськими послугами зі збереження газу, оскільки власних сховищ у неї недостатньо. Заділ для співпраці існує між румунськими та українськими компаніями у сфері буріння нафтових та газових свердловин. Обладнання та досвід румунських підприємств дозволяють їм надавати послуги українським партнерам за привабливими розцінками та в економічно ефективний спосіб. Менш масштабним, але вкрай важливим напрямом співпраці є альтернативна енергетика. Хоча Румунії успішно вдається розвивати цю сферу, вона не простежується серед тематичних пріоритетів транскордонної співпраці. Наведені аспекти також мають стати питаннями порядку денного у переговорах про взаємодію України та Румунії у рамках ЄЗК ЄС. Понад те, потребується ґрунтовний аналіз ризиків, пов'язаних з перспективою обмеженого фінансування та підтримки «газових» проєктів з боку ЄС.

Про публічні ініціативи чи двосторонні переговори з питань Європейського Зеленого Курсу між Україною та Румунією бракує інформації. Їх налагодження має увійти у число нинішніх пріоритетів двосторонніх відносин. Ініціатива має поширитися на встановлення постійних контактів як на галузевих, так і урядовому рівнях, так і в парламентському вимірі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОСТІ

При виробленні зовнішньої політики на європейському напрямі (у т.ч. стосовно Румунії) у рамках ЄЗК необхідно мати на увазі, що Україна має й надалі докладати зусиль у справі декарбонізації економіки в рамках Паризької Угоди, Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року та Угоди про асоціацію з ЄС (на чому також наголошується у Рекомендаціях парламентських Комітетських слухань «Європейський Зелений Курс» (від 11.09.2020 року)). У процесі формування як державної, так і європейської політики України в рамках ЄЗК варто також враховувати рекомендації, викладені в ґрунтовній аналітичній розробці від 2020 р. «Європейський Зелений Курс: можливості та загрози для України».

Вивчення національного аналітичного доробку з питань ЄЗК та власний аналіз переваг і вразливих сторін втілення Євросоюзом ЄЗК, наслідків для двосторонніх відносин України з Румунією, приєднання України до ЄЗК загалом наводить на наступні узагальнення, які у рамках відомчої діяльності мають бути взяті до уваги українською стороною.

Застереження щодо ЄЗК загального характеру:

1. Попри декларації того, що у своїй екологічній націленості ЄЗК збалансовано враховує правовий, економічний, соціальний та гуманітарний аспекти, необхідно зазначати, що такий баланс аспектів-цілей властивий лише внутрішньому (євросоюзному) зрізу ЄЗК (і то лише з оптимістичної точки зору), про що, зокрема, свідчить румунський дискурс з даної тематики. ЄЗК властиві ризики економічного, соціального, інституційного та гуманітарного характеру, які прямо пропорційні темпам упровадження заходів із досягнення політичних цілей ЄЗК.
2. Як видається, задля уникнення поспішних політичних і політико-правових рішень, обсяг і розмах запланованих економічних перетворень, пов'язаних із втіленням ЄЗК, варто було б розглядати не у середньостроковій перспективі, а у більш віддаленій. Адже ми маємо справу не з природним економіко-історичним переходом на нову енергетичну/технологічну основу виробництва й існування, а з його фронтальним політичним і правовим стимулюванням. У політичній історії Євросоюзу уже є приклади сумнівних і провальних проєктів, корені чого лежать у недостатньому політичному обґрунтуванні та ігноруванні реальності невідповідного стану й інерції соціально-економічних систем, культури політичної участі та властивого бізнесу консерватизму.
3. Серед всього іншого, зокрема, незбагненим залишається принципове питання, яким за форматом у перехідний період буде урядовий/євросоюзний контроль максимізації прибутку та мінімізації собівартості енерговиробництва нових компаній-монополістів: скільки і якою мірою у цій справі буде задіяно ринкових та адміністративних механізмів?
4. З точки зору лібералізму, ЄЗК Євросоюзу властиве надмірне урядове втручання в економічні відносини. Можна навіть говорити про непрямі ознаки політичного лобіювання у певних корпоративних інтересах. Аналіз суперечностей між румунським та європейським політикумом, урядовцями та екологами, бізнес колами дає підстави припускати, що оголошений ЄС Європейський Зелений Курс є порушенням політичного принципу прийняття рішень на основі консенсусу як еліт, так і націй. Тут йдеться не про заручення схвальними плебісцитами/референдумами, а

про легітимацію – досягнення консенсусу між діловими колами, національними урядами та євросоюзними інституціями, що тільки тоді дозволило б надати ЄЗК загальноєвропейської легалізації.

5. З точки зору підвищення якості життя, екологічні вигоди та соціальний прогрес (який пропонує ЄЗК) є привабливими і такими, що справедливо заслуговують на визначення в якості довгострокових – гідних культурно-історичних цілей. Проте, їх привабливість і яскравість не має засліплювати настільки, щоб ігнорувати серйозність ризиків провалу. Провал же загрожувє галузевим та регіональним занепадом, деіндустріалізацією регіонів і країн, а відтак і економічною деградацією ЄС у цілому, з властивими такому стану аритмією конкуренції, падінням соціальних ліфтів і звуженням профвибору у сфері зайнятості населення, соціальною депресією, ростом корупції, паралічем управління, не виключено – розпадом політичної системи ЄС (як під тягарем власних проблем, так і під дією зовнішнього втручання), про що, власне, і говорять представники Румунії у Європарламенті.
6. Одним із пояснень нинішнього європейського оптимізму й ентузіазму щодо ЄЗК – сприйняття ЄЗК у якості «нової релігії» – є те, що ЄЗК має завуальований потенціал для суттєвого секвестру/анігіляції як американського чи китайського, так і російського впливів на ЄС. Як вважає більшість із нинішнього істеблішменту ЄС, таке зниження зовнішніх впливів буде тотальним. При цьому зниження впливів (у разі успішності ЄЗК) проглядається передусім (чи лише) у частині зниження зовнішньої енергетичної залежності. Можна також прогнозувати, що у культурному та політичному вимірах ЄЗК надаватиме ЄС ролі глобального лідера. Однак, скажімо, проблеми технологічної чи безпекової/оборонної залежності, а також загрози російської геополітичної експансії на Європу ця політика не вирішує. Навпаки, якщо ЄЗК зазнає невдачі хоча б у досягненні однієї зі своїх цілей, рівень політичного, економічного, соціального, мілітарного розвитку суттєво знизиться, надаючи російському проекту переваг в інституційній стійкості.

Пропозиції щодо ЄЗК профільного характеру:

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства,
Міністерству енергетики, Міністерству закордонних справ:

1. *провести спільну зустріч з Румунсько-українською двосторонньою торговою палатою та визначити напрями інституційної підтримки для відновлення її діяльності, розробити концепцію розвитку стратегічного діалогу з питань торгівлі та інвестицій з обов'язковим урахуванням аспекту ЄЗК на всіх можливих рівнях – від міжурядових контактів до спільних заходів за участю бізнес-кіл, міжнародних установ, зацікавлених представників сусідніх країн, ЗМІ для обміну конкретною інформацією про*

*відповідні економічні потреби бізнес-середовища кожної країни;
запланувати інформаційну кампанію щодо висвітлення можливостей
зовнішньоекономічної діяльності румунських компаній в Україні.*

2. *Міністерству інфраструктури, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерству енергетики, Міністерству розвитку громад і територій, Міністерству закордонних справ:*
3. *розпочати перемовини щодо підготовки чергового засідання Українсько-Румунської Робочої групи з питань транспорту та інфраструктури з винесенням на порядок денний питань контейнерних перевезень, транскордонних проєктів у сфері альтернативної енергетики в рамках цілей і заходів ЄЗК;*
4. *зосередити зусилля на координації та комунікації усіх відповідальних та компетентних інституцій щодо запуску проєктів, спрямованих на створення системи спільного екологоорієнтованого управління дунайською дельтою у рамках усіх доступних державам механізмів фінансування (Європейського Інструменту Сусідства, Дунайської транснаціональної програми тощо) та перспективного – ЄЗК.*

Міністерству енергетики:

1. *в умовах неповної визначеності щодо перспектив газового сектору у Румунії (у контексті втілення ЄЗК) у рамках підготовки до засідання Двосторонньої робочої групи з енергетики: а) розглянути можливості залучення румунських компаній до участі в українських тендерах на замовлення робіт з буріння свердловин з використанням бурових установок та персоналу підрядника; б) запропонувати включення до порядку денного питання обговорення можливої українсько-румунської взаємодії у рамках впровадження ЄЗК, зокрема, у напрямі розвитку співпраці у сфері альтернативної енергетики (у межах тематичних пріоритетів транскордонної співпраці) з урахуванням аналізу ризиків, пов'язаних з обмеженим фінансуванням та підтримкою «газових» проєктів з боку ЄС;*
2. *провести зустріч з ПАТ “Укртрансгаз” для актуалізації даних щодо ринкового попиту та зацікавленості провідних гравців ринку природного газу України та ЄС (Румунії) у реалізації проєкту “Транспортування природного газу в двох напрямках через ТрансБалканський трубопровід” для прийняття остаточного рішення щодо доцільності реалізації даного проєкту.*

Кабінету Міністрів України, Міністерству закордонних справ:

1. *вийти з ініціативою до румунської сторони з приводу розгортання прямого міжурядового діалогу стосовно: а) зацікавленості та можливостей взаємодії у рамках впровадження ЄЗК; б) віднаходження політико-економічного консенсусу стосовно економіки дельти Дунаю,*

через відсутність якого страждають економічні інтереси сторін, екологія субрегіону, розвиток спільного ресурсу туризму та рибної промисловості, реалізація Стратегії ЄС для Дунайського регіону;

2. врахувати у процесі вироблення урядової політики Рекомендації парламентських Комітетських слухань (від 11.09.2020 р.) на тему «Європейський Зелений Курс», де серед іншого пропонується вивчити можливість посилення ініціативи «Люблінського трикутника» шляхом започаткування спільних ініціатив з країнами-членами та поширення ініціативи на Угорщину та Румунію;
3. визначитися стосовно прийнятого компромісу та запропонувати румунській стороні фінальний раунд переговорів щодо справи із Криворізьким гірничо-збагачувальним комбінатом окиснених руд (КГЗКОР), яка є невиправданою перешкодою для розвитку інвестиційної співпраці України та Румунії.

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

*Геннадій Максак,
виконавчий директор
Ради зовнішньої політики "Українська призма"*

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Широкого резонансу та виразної реакції на запуск ЄЗК не прослідковувалось у офіційних заявах чинного на той час голови уряду Словаччини Петера Пелегріні, представника партії SMER-SD. Окремо можна відмітити лише обстоювання спільно з іншими членами Вишеградської групи питання включення Європейським Союзом атомної енергетики у рішення щодо досягнення кліматично-нейтрального статусу до 2050 року.

Втім, **Сузана Чапутова**, громадська активістка і екологиня, обрана на посаду президента Словачької Республіки на початку 2019 року, серед пріоритетів своєї каденції називала активну підтримку «зеленої» Європи та просування Словаччини на цьому шляху. Беручи до уваги достатньо стриману позицію країн Вишеградської четвірки щодо кліматичних ініціатив ЄС, С. Чапутова виступала під час кампанії за формування прокліматичної позиції сусідніх держав.

С. Чапутова публічно підтримала обрання на посаду президента Європейської Комісії Урсули фон Дер Ляєн та її курс на протидію кліматичним змінам, формування кліматично нейтрального континенту у рамках ЄЗК. Словаччина перша серед держав Вишеградської групи оголосила про підтримку глобальних планів ЄС досягти вуглецевої нейтральності до 2050 року.

Діяльність законодавчої влади

Початок реалізації ЄЗК у грудні 2019 року практично співпав у часі з приходом до влади нової коаліції політичних сил у Словаччині після чергових парламентських виборів у лютому 2020 року. До **пріоритетів коаліції**, серед іншого, належить захист навколишнього природного середовища в усьому комплексі цього питання. У своїй більшості основна діяльність парламентської коаліції транслюється у діяльності уряду на чолі з представником політичної партії-переможця парламентських перегонів.

Діяльність виконавчої влади

Уряди Роберта Фіцо (квітень 2012 року – березень 2018 року) та Петера Пелегріні (березень 2018 року – березень 2020 року) **на момент офіційного запуску ЄЗК вже провели низку нормативних та інституційних перетворень**, які частково спрямовані на досягнення цілей зеленої економіки та кліматичної нейтральності. Частина змін визначалась внутрішньою логікою трансформації у сферах енергетики та довкілля, а частина – визначалась нормами Європейського Союзу. У 2014 році уряд Словаччини приймає **Енергетичну політику СР**, яка запропонувала цілі та пріоритети розвитку енергетичного сектору до 2035 року з перспективою до 2050 року. **Серед цілей політики** – розвиток низьковуглецевого енергетичного сектору та забезпечення безпечного та ефективного доступу до енергетичних ресурсів. На виконання Регуляції ЄС 2018/1999 у 2018 році було розроблено Інтегрований національний план з енергетики та клімату, який оновив Енергетичну політику СР та додав до її пріоритетів декарбонізацію¹⁰⁶.

У лютому 2019 року була прийнята **Стратегія політики захисту довкілля Словацької Республіки до 2030 року**. Це була знакова подія для країни, беручи до уваги той факт, що попередня Стратегія залишалась у редакції 1993 року. Новим документом головними викликами у сфері довкілля для держави було визначено забруднення повітря, низький рівень переробки відходів, необхідність захисту екосистем.

Під час **головування СР у Вишеградській групі** (липень 2018 року – червень 2019 року), офіційна Братислава наголошувала на необхідності співпраці у сфері енергетичної та кліматичної безпеки з використання атомної енергетики як низькоемісійного та надійного джерела¹⁰⁷. На рівні В4, вже від початку президентського терміну у 2019 році, Сузана Чапутова піднімала тему підтримки нових пріоритетів ЄС усіма членами В4, зокрема, зеленої економіки, цифровізації, солідарності тощо.

Питання зеленої трансформації та захисту довкілля також перебувало на порядку денному офіційних зустрічей глави держави з очільниками Франції, Німеччини тощо.

На початку 2020 року була прийнята **Стратегія низьковуглецевого розвитку Словацької Республіки до 2030 року** з перспективою до 2050 року¹⁰⁸. Розробка цього документу була передбачена урядовою програмою на 2016-2020 роки. Базисом для формування довгострокового бачення стало дослідження потенціалу низьковуглецевого зростання у Словаччині, яке було розроблене у співпраці із Світовим Банком. Стратегія пропонує дорожню карту довгострокового характеру з побудови низьковуглецевої економіки з

¹⁰⁶ Integrated National Energy and Climate Plan for 2021 to 2030, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/sk_final_necp_main_en.pdf

¹⁰⁷ Program SK V4 PRES, <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=363>

¹⁰⁸ Low-Carbon Development Strategy of the Slovak Republic until 2030 with a View to 2050, <https://minzp.sk/files/oblasti/politika-zmeny-klimy/ets/lts-sk-eng.pdf>

досягненням кліматичної нейтральності до 2050 року. Формування цього стратегічного документу враховує основоположні принципи та цілі, заявлені у Паризькій угоді та ЄЗК. Цікавим кроком у сфері координації діяльності у рамках стратегії була пропозиція створення Урядової ради з питань ЄЗК та низьковуглецевої трансформації.

Підвищена увага до питань ЄЗК приділяється і з формуванням **уряду** на чолі з Ігорем Матовичем після парламентських виборів у 2020 році. Акцент зберігся і після коаліційної кризи навесні 2021 року, коли у складі тих же коаліційних сил та з мінімальними персональними змінами було сформовано уряд на чолі з Едуардом Хегером. Відповідні норми присутні у «Програмі діяльності Уряду СР на 2020-2024 роки» (на чолі з І. Матовичем) і у «Програмі діяльності Уряду СР на 2021-2024 роки» (на чолі з Е. Хегером). Зокрема, в обох зазначених документах наголошується: «Особливу увагу Уряд СР приділятиме Європейській зеленій угоді, що є виключною можливістю для модернізації Словаччини. Зважаючи на багатовідомчий характер Угоди, у Словаччині щодо неї буде встановлено горизонтальну координацію (наприклад, шляхом посилення компетенції Ради Уряду СР з питань т.зв. «Агенди – 2030») на найвищому можливому рівні за участі всіх відповідних суб'єктів».

Прийнята у травні 2020 року **Програма «Зовнішня та європейська політика Словацької Республіки»** також визначає, що ЄЗК став не лише виразником відповідальності та привабливості ЄС у питаннях довкілля, аде й інструментом для модернізації економіки, інновацій та технологічного прогресу. Шляхом кліматичної дипломатії, Словаччина активно бере участь у міжнародних перемовинах щодо подолання змін клімату, а також захисту біорізноманіття. Участь у міжнародній співпраці Братиславою здійснюється з урахуванням зобов'язань країни у транзиті до низьковуглецевої та «зеленої» циркулярної економіки¹⁰⁹.

Слід також відмітити, що у Словаччині **сфера відповідальності за імплементацію ЄЗК**, як це і зазначено у двох урядових програмах діяльності, є значно розпорошеною між державними органами та інституціями. У цілому за згадану сферу відповідає Міністерство навколишнього природного середовища СР,¹¹⁰ яке очолює один з найвідоміших словацьких екологічних активістів, політиків, дисидентів Ян Будай. Водночас згадувана вище Рада Уряду СР з питань т.зв. «Агенди – 2030» діє під егідою створеного лише нещодавно (влітку 2020 року) Міністерства інвестицій, регіонального розвитку і інформатизації СР.¹¹¹ Крім того, певне відношення до імплементації ЄЗК мають і Міністерство сільського господарства та розвитку села, Міністерство закордонних справ та Міністерство економіки Словаччини.

¹⁰⁹ Foreign and European Policy of the Slovak Republic in 2020, <https://www.mzv.sk/documents/30297/4238317/Foreign+and+European+Policy+of+the+Slovak+Republic+in+2020+%28unofficial+translation%29.pdf>

¹¹⁰ www.minzp.sk/klima/europska-zelena-dohoda/

¹¹¹ www.mirri.gov.sk/_sekcie/cko/horizontalny-princip-udrzatelny-rozvoj-2014-2020/aktuality/rada-vlady-pre-agendu-2030-pre-udrzatelny-rozvoj/index.html

Братислава також вживає кроків щодо дослідження потенціалу водневої енергетики у контексті імплементації водневої стратегії ЄС. У країні було створено відповідний центр водневих технологій.

Активно використовуються фінансові інструменти ЄС для просування своїх зобов'язань, які відповідають ЄЗК. У 2020 році Словаччина стала однією з членів ЄС, які стали бенефіціарами рішення Європейської Комісії про інвестування 998 млн євро у ключові проекти енергетичної інфраструктури у рамках програми Connecting Europe Facility (CEF). У рамках таких інвестицій буде профінансовано смарт-система поєднання електромереж Словаччини та Угорщини¹¹².

Суспільна дискусія, позиції ЗМІ, НУО

Вагомою частиною суспільної дискусії можна вважати **передвиборчі лозунги та обіцянки під час президентських та парламентських виборів у Словаччині**. Крім загальних тем захисту довкілля, під час виборів президента СР у 2019 році, кандидатка Сузана Чапутова зверталась до теми пришвидшення відмови від вугілля у генерації енергії.

На суспільному та експертному рівні у Словаччині тема ЄЗК та пов'язаних сфер є доволі популярною. Наприклад, з формуванням нової правоцентричної коаліції та призначенням уряду у березні 2020 року, екологічна мережа Словацька Кліматична Ініціатива запропонувала **«12 кроків нового словацького уряду щодо зеленої угоди»**¹¹³. Серед пропозицій неурядових екологів можна відзначити:

- доопрацювання показників Довготермінової низьковуглецевої стратегії, а також оновлення і приведення у відповідність до стратегії Національного плану з енергетики та клімату;
- включення питань енергоефективності в основні документи та регуляції;
- проведення аудиту попередніх заходів щодо транзиту вугільних регіонів;
- підготовку та затвердження критеріїв використання відновлювальної енергетики відповідно до Стратегії екологічної політики Словацької Республіки до 2030 року;
- посилення технічних, експертних та фінансових спроможностей щодо реалізації енергетичної та кліматичної політики на регіональному рівні тощо.

Інституційна спроможність імплементації ЄЗК Словаччиною також викликає широкі дискусії. На думку словацьких фахівців, попри викладений вище багато-відомчий характер цієї проблематики, не можна говорити, що у Словаччині діє

¹¹² Investing in new energy infrastructure: Green light for EU grants worth nearly €1 billion, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1803

¹¹³<https://bankwatch.org/blog/a-dozen-green-deal-steps-for-the-new-slovak-government>

ефективна та зрозуміла система забезпечення участі країни у Європейському зеленому курсі.

Уряд Словаччини здійснює **публічні консультації на громадському та експертному рівні** при розробці проєктів документів, передбачених регуляціями ЄС. Наприклад, у 2020 році були проведені обговорення проєкту Інтегрованого плану з енергетики та клімату Словаччини. Частина показників плану була доопрацьована у бік більшої амбітності зобов'язань країни щодо виконання європейських норм.

Втім, попри такі ініціативи, доволі **слабким виглядає залучення до дискусії щодо ЄЗК неурядового сектора і громадськості** – фактично за півтора роки від початку функціонування Європейського зеленого курсу (Європейської зеленої угоди) на території Словаччини проведено не більше 2-3 заходів з цієї проблематики. Наприклад, 9 лютого 2021 року було проведено дискусійний клуб «Європейська зелена угода у регіонах Словаччини», 2 березня 2021 року відбулася конференція «Європа Карпат та Європейська зелена угода», 12 березня 2021 року проведено онлайн-дискусію під назвою «Що далі, Зелена Європа?».

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СЛОВАЧЧИНИ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Оцінка Інтегрованого національного плану енергетики та клімату Словаччини, зроблена ЄС у 2020 році, в цілому вказує на низький рівень амбіцій держави за низкою магістральних показників - таких як частка ВЕД у кінцевому енергоспоживанні у 2030 році, енергоефективність, енергетична безпека, дослідження та інновації.

Статистичні дані від Управління регулювання мережевих галузей СР станом на червень 2020 року вказують, що **спожита електроенергія з відновлювальних джерел** у 2019 році становила 17,48%, в той час як загальна питома вага у балансі електроенергії становила 18,42 %. Переробка біомаси (5%) та гідроенергетика (8.1%) є основними відновлювальними джерелами генерації. Сонячна енергетика складає лише 1.8%, в той час як потужності атомної енергетики продукують більш ніж 55% всієї спожитої електроенергії¹¹⁴.

Серед **позитивних сторін плану** відмічається наявність добрих прикладів взаємопов'язаності питань зміни клімату та енергоефективності. Окрема увага зосереджена на формуванні заходів на локальному рівні шляхом створення мережі регіональних енергетичних центрів¹¹⁵.

Автомобілебудування у СР формує до 13% ВВП, що складає 50% промислового виробництва та 46% експорту. Формування передумов для кліматичної нейтральності та зеленої економіки може значно вплинути на цей сектор. Асоціація автомобільної індустрії Словаччини вказує, що з цим сектором у країні пов'язано більш ніж 170 тис. робітників. Транзит до «зеленої економіки» змушує

¹¹⁴<https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-renewable-energy/slovakia>

¹¹⁵ Assessment of the final national energy and climate plan of Slovakia,

великі підприємства до пошуку нових рішень, одним з яких є, наприклад, переорієнтація на виробництво електромобілів та автомобільних батарей з огляду на потенційне зростання попиту. Хоча нині Словаччина не може похизуватись тут великими успіхами, але уряд намагається внести свої пропозиції до Списку важливих проєктів ЄС¹¹⁶. Втім це потребує також значних приватних вкладень у інноваційні розборки та дослідження, які можуть створити відповідний базис для державної та європейської підтримки.

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І СЛОВАЧЧИНОЮ

У 2020 році **обсяг двосторонньої торгівлі товарами** між Україною та Словаччиною склав 1,3 млрд дол. США. За підсумками 3 місяців 2021 року обсяг двосторонньої торгівлі товарами становить 367,3 млн дол.

Станом на 31 грудня 2020 року в економіку України залучено 175,5 млн дол. **інвестицій** зі Словаччини, з яких найбільший обсяг інвестицій надійшов у промисловість – 83,3%, у сферу транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 8,9%.

Україна активно намагається просувати питання ЄЗК на рівні урядових ініціатив із сусідніми державами. Так, 14 квітня 2021 року **Кабінет міністрів України затвердив Програму розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки**, спрямовану на розвиток прикордонних регіонів та розширення співпраці з сусідами України, зокрема і Словаччиною. План заходів з виконання програми передбачає серед іншого залучення України до формування політики Європейського зеленого курсу. За словами Віце-прем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанішиної, стратегічною метою програми є поліпшення умов життя у прикордонних регіонах України, зокрема, через підвищення екологічних стандартів, створення «зелених» робочих місць та залучення інвестицій¹¹⁷.

Питання двосторонньої кооперації у сфері зеленої трансформації були на порядку денному у ході офіційного візиту в Україну Прем'єр-міністра Словаччини Едуарда Хегера 28 травня 2021 року. На рівні глав урядів України та Словаччини, а також профільних членів делегацій було обговорено актуальні питання двостороннього співробітництва між країнами, зокрема, розбудову відносин у газовому та електроенергетичному секторах. У ході зустрічі сторони обмінялися досвідом реалізації кроків, пов'язаних з реалізацією ЄЗК і переходом до вуглецевої нейтральності.

Торговий представник України Т Качка у ході зустрічі з державним секретарем Міністерства економіки Словацької Республіки Я. Оравцем наголосив: «Ми цінуємо ту підтримку, яку надала нам Словаччина протягом минулих п'яти років, в тому числі, щодо фізичної трансформації газового ринку. Це дійсно є одним із перспективних напрямів, де ми можемо реалізувати спільні проєкти з точки зору газу, водню, використання газотранспортної системи для водню, його

¹¹⁶ Slovakia struggles to keep pace with rapidly transforming car sector, <https://www.euractiv.com/section/electric-cars/news/slovakia-struggles-to-keep-pace-with-rapidly-transforming-car-sector/>

¹¹⁷ <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-zelenij-kurs-odin-z-prioritetiv-rozvitku-transkordonnogo-spivrobitnictva>

зберігання і транспортування. Це спільна стратегія для обох наших країн. Також Україна зацікавлена активізувати двосторонній діалог з питань зеленої трансформації та зменшення викидів CO₂».¹¹⁸

Варто також відмітити і традиційні засідання **Українсько-словацького експертного форуму**, де чільне місце на порядку денному відводиться питанням енергетики та довкілля. На 6 засіданні форуму у січні 2021 року йшлося, зокрема, і про питання розробки та імплементації низьковуглецевих стратегій. Відповідно до «Ініціативи зеленого водню для європейського зеленого курсу 2x40 ГВт», ЄС розраховує, що в Україні може бути створено 10 ГВт потужностей з виробництва «зеленого» водню. Очікується, що 75% палива будуть експортуватися до Європейського Союзу. Ольга Белькова, керівник напряму з міжнародної діяльності та роботи з державними органами «Оператора ГТС України» під час Словацько-українського дискусійного форуму відзначила, що Україна розглядає можливості транспортування водню в країни ЄС через українсько-словацький газовий коридор.¹¹⁹

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

1. Українські урядовці зазначають, що Україна розраховує на підтримку Словацької Республіки як члена Євросоюзу та Вишеградської Четвірки щодо ініціатив України, спрямованих на подальшу лібералізацію торгівлі у рамках Угоди про асоціацію з ЄС та участі в ЄЗК. В цьому контексті на рівні *Міністерства закордонних справ* необхідно провести консультації щодо розширення співпраці у рамах формату В4+України саме у питаннях побудови зеленої економіки. Також Словаччина може відновити формат В4 щодо неформального кураторства країн четвірки над процесом реформ в Україні, зосередивши увагу Братислави на питаннях просування енергоефективності на регіональному рівні в Україні.
2. *Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України* на шляху впровадження європейських стандартів в управлінні водними ресурсами доцільно залучати досвід словацьких науковців до моніторингу водних басейнів України відповідно до вимог Водної Рамкової Директиви ЄС.
3. Для України може стати корисним досвід Словаччини щодо впровадження відновлювальної енергетики у енергетичний баланс держави.
4. Зважаючи на значний публічний дискурс у Словаччині щодо побудови міжвідомчої координації імплементації ЄЗК, *Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції* може провести консультації з

¹¹⁸ <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-slovachchina-aktivizuyut-dvostoronnyu-spivpracyu-u-sferi-zelenoyi-transformaciyi>

¹¹⁹ Україна розглядає коридор зі Словаччиною для транспортування водню в ЄС, <https://ua-energy.org/uk/posts/ukraina-rozhliadaie-korydor-zi-slovachchynoiu-dlia-transportuvannia-vodniu-v-yes>

метою вивчення досвіду, який потім може лягти в основу побудови системної міжінституційної координації на національному рівні в Україні.

5. У контексті Програми прикордонного співробітництва, розробленої в Україні, особливим напрямом кооперації може стати посилення експертної та фінансової спроможності на рівні регіонів і громад на прикордонних територіях України та Словаччини щодо впровадження відновлювальної енергетики.
6. Перспективним напрямком співпраці залишається газовий сектор, утримання Україною та Словаччиною транзитних потужностей з транспортування природного газу на ринки ЄС. Втім, нещодавно прийнята Воднева стратегія ЄС передбачає можливість стратегічного партнерства з Україною і в царині нових видів енергії. Словаччина як сусідня держава може стати важливим партнером у транспортуванні відновлювальних газів (водню та біометану). Воднева енергетика у частині можливого транспортування через наявні потужності газової інфраструктури має стати предметом прямих українсько-словацьких перемовин на експертному, технічному та законодавчому рівнях.

ТУРЕЧЧИНА

Сергій Герасимчук,

заступник виконавчого директора, директор програми Регіональних ініціатив та сусідства Ради зовнішньої політики "Українська призма"

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ ТУРЕЧЧИНИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Реакція політичних кіл Туреччини на ЄЗК ЄС є обережною – Анкара усвідомлює свою залежність від європейських ринків товарів та послуг, свідомо своєї ролі як експортера, так і транзитера до ЄС. Крім того, турецький істеблішмент вважає, що акцентуація уваги ЄС на екологічній політиці дозволяє змістити акцент двостороннього діалогу з проблемних питань на питання ЄЗК, де порозумітися значно легше. Турецький політикум уникає спекуляцій на цих питаннях, натомість академічні кола та бізнес-середовище прихильно оцінюють амбітні цілі ЄС у рамках ЄЗК.

Водночас схвалення такого тренду Анкарою обумовлено низкою застережень, адже наразі **Туреччина не ратифікувала Паризьку кліматичну угоду**, і вже навіть це питання є предметом двосторонньої дискусії. Вважається, що турецька економіка є негнучкою чи не настільки сприйнятливою до змін, тим більше такого базового і настільки тотального характеру. Турки не афішують, однак готові зіграти у підтримку ЄЗК ЄС лише з точки зору утримання номенклатури та обсягів власного експорту. Понад те, Анкара не готова заглиблюватися у втілення цілей ЄЗК, і видається, що розглядає цей курс як інструмент обмеження доступу експортерів до ЄС – тобто як завуальований протекціоністський бар'єр. Таке турецьке бачення, зокрема, проявилось під час засідання Організації з питань клімату і торгівлі у листопаді 2020 року, де Туреччина у колі інших держав-членів СОТ – Індії, Канади, Колумбії, Норвегії, Парагваю, РФ, Саудівської Аравії (з потужним експортним потенціалом, для яких ринок ЄС є одним із пріоритетних) – висловили «солідарну глибоку стурбованість планами ЄС».¹²⁰

Завданням Туреччини, яка є енергетичним містком між Європою та Азією, на найближче десятиріччя є **удосконалення логістичного сектору відповідно до «зелених цілей» ЄЗК ЄС**. Сталість логістичних потоків має бути удосконалена для уникнення штрафів з боку ЄС у майбутньому. Ланцюжки постачання мають враховувати екологічну складову, більшою мірою «оцифровуватися» для уникнення забруднення довкілля, а також для набуття більшої привабливості

¹²⁰<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/02/1/7119166/>

для держав, що опікуються довкіллям, передусім держав ЄС, де застосування інноваційних технологій, створення ноу-хау, диджиталізація процесів для скорочення кількості відходів, а також енергоефективність стануть основою для створення «фабрик майбутнього» (Factories of the Future (FOF)).

Також ставлення Анкари до ЄЗК ЄС обумовлюється рядом обставин. Зокрема,

1. **Туреччина – країна енергоємної економіки.** Скажімо, обробна промисловість Туреччини є основою економіки країни. У виробництві сталі та цементу Туреччина входить до топ-10 у світі, а в інші сектори, як харчова промисловість, виробництво напоїв, текстилю, машин та транспортного обладнання, роблять країну регіональним виробничим центром. Попри глобальну деіндустріалізацію, щорічна потреба в енергії для сектору в середньому зросла на 2% за більш ніж десятиліття.
2. **Обробна промисловість Туреччини значною мірою залежить від імпорту енергії** з огляду на поточний енергетичний баланс. Енергетичні витрати обробної промисловості (за оцінками, приблизно 50 млрд дол. США на кінець 2018 року) становлять близько 12% від загальної вартості сектору в 400 млрд дол. США того ж року. Зменшення залежності від імпорту за рахунок видобутих та перетворених на місці енергоресурсів має вирішальне значення для зменшення дефіциту поточного балансу Туреччини та для конкурентоспроможності сектору.
3. **Енергетичний розподіл у секторі транспортування** переважно базується на викопному паливі. Нафтопродукти становлять понад 99% від загальної потреби в паливі, незначним є внесок природного газу. Транспорт є найбільшим споживачем нафтопродуктів у Туреччині – до 90%, інша частка в 10% припадає на авіацію.
4. **На опалення та споживання води припадає більш ніж половина енергетичних потреб будівель Туреччини.** Очікується, що споживання енергії в цьому секторі зростатиме попри підвищення енергоефективності. Частка використання відновлюваних джерел становила близько 12% від загального обсягу спожитої будівлями енергії. Частка електрики у загальному кінцевому споживанні енергії будинками становить близько 30%; близько половини всієї електроенергії надходить з відновлюваних джерел енергії (переважно гідроенергетики). Природний газ є основним паливом для будівель Туреччини. Примітно, що газопостачання в Туреччині переважно імпортне (вітчизняне виробництво становить менше ніж 1% від загального обсягу). У споживанні природного газу в Туреччині на будівлі припадає частка в 33%. Цей відсоток, ймовірно, збільшиться, оскільки доступ до постачання природного газу по всій Туреччині зростає. Вугілля також широко використовують у Туреччині. Однак більш ніж половина цього застосування припадає на кам'яне вугілля, 95% з якого імпортують.

Діяльність законодавчої влади

Туреччина як президентська держава не схильна законодавчо унормовувати питання ЄЗК (оскільки вважає це передчасним), що веде до встановлення у питаннях ЄЗК провідної ролі президентської вертикалі. У парламенті тривають комітетські/галузеві обговорення, розробляються відповідні оцінки та пропозиції, які подаються на урядовий розгляд. Питання ЄЗК залишається для Анкари хоч і політично пріоритетним, однак стратегічно – питанням міжнародної гри та інтриги.

Діяльність виконавчої влади

Туреччина відповідно до ухваленого у 2018 році **Національного плану дій з питань енергоефективності**¹²¹ зобов'язалася скоротити енергоспоживання на 14% до 2023 року. Турецький уряд також заявив про готовність виділити на досягнення цілей з енергоефективності 11 млрд дол. США. Секторальні зміни передбачаються в індустріальному, транспортному, будівничому, опалювальному секторах, сільському господарстві, енерговиробництві.

Нинішня енергосистема Туреччини характеризується надмірною потужністю. Це можна пояснити значними інвестиціями в об'єкти генерації (передусім теплової) протягом періоду урядової політики економічної лібералізації, коли інвестори припускали продовження швидкого зростання попиту на енергію (в основному, за рахунок промисловості), а також зростання цін на електроенергію. Туреччина також інтенсивно інвестує у вітрову, сонячну, гідро та геотермальну енергетику. Очікується, що до 2023 року 30% енергії продукуватиметься з відновлюваних джерел. Туреччина поставила собі за мету виробляти 34 GW гідроенергії, 20 GW вітряної енергії, 5 GW сонячної енергії, 1.5 GW геотермальної енергії та ще 1 GW енергії з біомаси. Туреччина також прагне, аби 10% транспортного сектору перейшли на відновлювану енергію.

ЄБРР здійснює інвестиції у такі проєкти Туреччини, як вітрова електростанція EnerjiSA Enerji Uretim A.S.¹²², вітрова електростанція Ротор¹²³, а також геотермальні станції в Ефелері та Кизилдере.¹²⁴ Банк також фінансує малі та середні проєкти з енергоефективності через кредитні лінії фінансових механізмів MidSEFF¹²⁵ та TurSEFF¹²⁶.

¹²¹<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180102M1-1-1.pdf>

¹²²<https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/esia/bares-windfarm.html>

¹²³<https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/rotor-wind-farm.html>

¹²⁴<https://www.ebrd.com/news/2018/ebd-welcomes-turkeys-national-energy-efficiency-action-plan.html>

¹²⁵<https://www.midseff.com/>

¹²⁶<https://www.turseff.org/>

Суспільна дискусія, позиції ЗМІ, НУО

Політична, бізнес- та виробнича турецька максима стосовно ЄЗК

сформульована так: турецькі виробники, щоб витримувати європейську конкуренцію та уникати обмежень з боку ЄС, також мають орієнтуватися на менш «брудне» виробництво із застосуванням меншої кількості ресурсів, меншої кількості води, застосуванням безпечних хімічних речовин, захисту довкілля від шкідливих хімічних викидів.¹²⁷

Представники турецького бізнесу свідомі тих викликів, що ставить перед ними Європейський Зелений Курс, але разом з тим розглядають необхідні трансформації як можливість для удосконалення національної інфраструктури.¹²⁸

Без власної зеленої політики Туреччина ризикує втратити власну конкурентоспроможність, а також свою частку експорту до ЄС. Окремі представники турецьких академічних кіл переконані, що «озеленення» економіки є неунікним сценарієм, і що зважаючи на тісну взаємодію з ЄС, європейці фактично вже ухвалили рішення замість Анкари, і Туреччина не має інших опцій, аніж рухатися у фарватері ЄС, включно з ратифікацією Паризької кліматичної угоди.¹²⁹ Оскільки Європейський Союз є найбільшим торговельним партнером Туреччини, для промисловості Туреччини важливо декарбонізувати своє виробництво за допомогою низьковуглецевих альтернатив, таких як «зелений» водень, щоби підтримувати експорт до ЄС на нинішньому рівні. «Воднева ін'єкція» у газову мережу без будь-яких або незначних модифікацій може сягнути лише 10-15%. Однак більші обсяги вимагають додаткових інвестицій. Саме тому обговорення перспектив застосування «зеленого» та «блакитного» водню не є головним у порядку денному для турецьких енергетичних експертів. Важливо, щоб водень був частиною національної енергетичної та гірничодобувної політики Туреччини, але на цьому тлі турецькі енергетики оцінюють витрати та переваги варіантів отримання водню з вугілля, відновлюваних джерел енергії або нещодавно знайдених вітчизняних запасів газу.

Разом з тим транспортний сектор переважно покладається на нафтопродукти. Безпосередньою альтернативою для нього є електромобілі. Однак сьогодні найбільш активно зростає використання вантажного дорожнього та інших видів транспорту, де доступність комерційних низьковуглецевих рішень обмежена.

Так само для будівельного фонду доступно безліч недорогих технологій, які можуть допомогти забезпечити комфорт, одночасно заощаджуючи енергію. Однак більшість будівель Туреччини використовує газ, попит на який підтримує наявна інфраструктура, яка розрахована лише на такий вид палива.

¹²⁷ <https://solarbusinesshub.com/2021/04/07/an-outlook-for-turkey-green-deal-carbon-levy-and-renewables/>

¹²⁸ <https://www.dailysabah.com/business/energy/eus-green-deal-to-impact-turkeys-trade-relations-with-bloc>

¹²⁹ <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/guven-sak/the-case-for-optimism-and-green-deal-turkey-161144>

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТУРЕЧЧИНИ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Аналіз стану енерговиробництва та зростаючих енергопотреб вказує, що **найбільш перспективним напрямом у розрізі ЄЗК для Туреччини є водневе виробництво**. Використання відновлювальних джерел енергії є важливою частиною енергетичної стратегії Туреччини, мета якої полягає у збільшенні місцевого виробництва енергії та зменшення залежності від імпорту. На кінець 2019 року гідроенергетика забезпечувала 30% всієї виробленої енергії, 10% – частка вітру та сонячної енергії, та 4% – геотермальні джерела та біогаз. Іншим стратегічним місцевим ресурсом є буре вугілля, яке видобувають майже по всій країні. Проте калорійність турецького бурого вугілля вкрай низька. Турецькі електростанції, що працюють на бурому вугіллі такої якості, ефективні на 30-35%, тож вони потребують втричі більше транспорту для постачання. Певною мірою оптимістичним для Туреччини є повідомлення від серпня 2020 року про розвідані поклади власних запасів природного газу із загальним потенціалом у понад 320 млрд м³.

За оптимістичними оцінками, заміна 5-15% виробництва традиційної енергії здатна реалізувати потенціал «зеленого водню» у близько 4,6 Mtoe на рік, що еквівалентно приблизно 5% поточного загального кінцевого споживання енергії Туреччиною. Дослідження, проведене Центром SHURA у 2018 році, показує, що частка енергії від вітру та сонця в електромережі Туреччини може сягнути 20% (удвічі більше, ніж зараз) без жодних додаткових інвестицій.

Промислова тепла енергія все ще сильно залежить від викопного палива, і особливо високотемпературні програми покладаються на вугілля та природний газ. Низьковуглецевими варіантами для промислового тепла є використання водню, біомаси (і біопалива), сонячної теплової енергії, а в деяких випадках – і ядерної теплової енергії. Спільного потенціалу відновлювальних джерел енергії недостатньо, щоб повністю декарбонізувати промисловість. Деякі галузі, такі як металургійна промисловість, є високоінтегрованими – на таких заводах зміни у тепlopостачанні вплинуть на всі процеси.

«Зелений водень» може розв'язати цю проблему, оскільки може бути використаний для запасання відновлюваної електроенергії та задоволення потреб виробництв високої потужності в умовах циркулярної економіки і може задовольнити температурні потреби будь-якої галузі промисловості. Частину виробленого в Туреччині водню також можна експортувати до інших країн за допомогою газопроводів або у скрапленому вигляді. Однак водень з відновлюваних джерел вимагає високих інвестиційних внесків у нову інфраструктуру та виробництво.

Аналогічно, у **транспортній сфері** не існує універсального рішення для декарбонізації вантажних перевезень, але електричні вантажівки, що працюють від акумуляторів та паливних (некарбонових) елементів (FCEV / FCET), можуть бути його частиною. На відміну від електрифікації легкових автомобілів,

електрифікація важких транспортних засобів залежить від таких факторів, як корисне навантаження, частота поїздок на великі відстані, час зарядки/заправки. Водень може бути рішенням і для цієї сфери. Його можна виробляти за допомогою електролізу на централізованій установці та доставляти вантажівкою (газоподібно або скраплено) або трубопроводом до заправної станції. Крім того, водень можна виробляти децентралізовано (на місці за допомогою електролізу) і зберігати в резервуарах.

Частково «зелений водень» **може використовуватися і для електрифікації опалення та охолодження**. Проте, потребуються рішення, пов'язані з наявною газовою інфраструктурою, щодо змішування водню та природного газу в наявних мережах. Нещодавні випробування на спалювання, проведені в Туреччині, виявилися успішними за використання 5% водню в газовій мережі. Оптимальні пропорції змішування залежать від характеристик наявної мережі, складу природного газу та кінцевого використання. Критичними факторами є надзвичайно високі для споживачів ціни на водень та витрати на технологію його використання, залежність від іноземних технологій та низька ефективність зберігання енергії у воднево-електричних системах. Концентрація водню більше ніж 20% потребуватиме значних змін у теперішній інфраструктурі та кінцевому застосуванні.

Спалення водню нині є найбільш ефективним та рентабельним. Виробництво «зеленого» водню за допомогою відновлювальних джерел енергії ще не є конкурентоспроможним, у порівнянні з виробництвом з викопного палива. Конкурентоспроможність «зеленого водню» буде забезпечена у разі зниження витрат електролізерів через встановлення більших потужностей та налагодження постійного постачання дешевої відновлюваної енергії. Іншим важливим питанням є вивчення альтернативних видів транспортування водню, адже чинні трубопроводи не можуть бути безпосередньо використані для цього.

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ

За показниками 2020 року **Туреччина входить у першу п'ятірку торговельних партнерів України**. Вдалося втримати позитивне сальдо, попри падіння експорту на 7%. Загальний товарообіг склав 2,8 млрд дол. США. Торгівля послугами впала на 25% і склала 570 млн дол. США. При цьому Туреччина підвищила ввізні мита на деякі групи товарів з України (зокрема, кондитерську продукцію) на 15-20%. Починаючи з 2017 року товарообіг демонструє стабільне зростання.

Водночас швидко зменшується позитивне сальдо двосторонньої торгівлі (на 30-50% щорічно).¹³⁰

Основоположний документ двосторонніх торговельно-економічних відносин – **Угода про зону вільної торгівлі** – вже майже десятиріччя перебуває на переговорній стадії через чутливі для країн аспекти (АПК – для Туреччини, промисловий – для України). Очікується, що турецький ринок відкриється для української продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості до 2026 року, хоча саме цей момент є одним зі стримуючих для завершення переговорів про ЗВТ.

Попри виділення турецького напрямку в **Експортній стратегії України**, системного лобювання вітчизняних виробників на турецькому ринку не відбувається. Найперспективнішим напрямом двосторонньої співпраці з точки зору задіяння виробничого потенціалу та модернізації української промисловості є військово-технічне співробітництво. Українські підприємства співпрацюють з турецькими в таких сферах: постачання широкої номенклатури запчастин та комплектуючих до озброєння і військової техніки; капремонт вертольотів, навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів; оснащення бойових модулів турецького виробництва керованими ракетами; виготовлення та постачання турбогвинтових двигунів; виробництво комплексів активного захисту. Українська промисловість активно працює з такими турецькими компаніями, як «Aselsan», «Rocketsan», «Havelsan», «MKEK», «DeltaDefense», «BaykarMakina» та багатьма іншими.¹³¹ Найбільш уразливими напрямками взаємодії є енергетика (у т.ч. відновлювальна), сфера послуг (туризм) та промисловість (машинобудування, виробництво текстилю, одягу та взуття). До того ж, при стабільному збільшенні обсягів товарообігу та значення Туреччини як партнера Україна програє за ключовими показниками якості торгівлі. Український експорт залишається висококонцентрованим. На перші 5 товарних груп за українською класифікацією торгівлі зовнішньоекономічної діяльності припадає 85% експорту (ці групи є сировинними – метали, руди, агросировина), тоді як у Туреччині цей показник становить 37% (3 з 5 позицій – це групи з високою доданою вартістю).¹³² Примітно також, що геополітичні виклики та національні економічні інтереси спричинили конкуренцію Туреччини та України на енергетичному ринку.

Про публічні ініціативи чи двосторонні переговори з питань Європейського Зеленого Курсу між Україною та Туреччиною бракує інформації. Їх налагодження має увійти до нинішніх пріоритетів двосторонніх відносин. Ініціатива має поширитися на встановлення постійних контактів як на галузевих, так і урядовому рівнях, так і в парламентському вимірі.

¹³⁰http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/05/UkrainianPrism.ForeignPolicy19_ukr.pdf

¹³¹<https://qha.com.ua/ru/novosti/ukraina-budet-sotrudnichat-s-turtsiej-dlya-sozdaniya-sovremennogo-oruzhiya-i-voennoj-tehniki/>

¹³²<http://prismua.org/ukraine-turkey/>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

1. Українській стороні у формуванні власної політики декарбонізації енергетики, а також у рамках можливих двосторонніх переговорів про співпрацю з Туреччиною щодо втілення цілей ЄЗК ЄС варто врахувати визначені Анкарою власні пріоритетні напрями у розробці національної водневої стратегії. Зокрема, необхідно врахувати турецький досвід використання альтернативних технологій для зменшення залежності від імпорту енергії та енергоносіїв, оцінити можливості для газового сектору в контексті використання нинішніх трубопроводів для транспортування водню до ЄС (турецький досвід буде корисним для проведення відповідних економічних оцінок), здійснити кількісну оцінку витрат, соціальних, економічних та екологічних вигод від мобілізації фінансування електролізерів та електричних потужностей із відновлювальних джерел енергії, інтеграції виробництва електрики з відновлюваних джерел енергії до виробництва «зеленого водню».

Кабінету Міністрів України, Міністерству закордонних справ, Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерству енергетики, Офісу з просування експорту:

2. запропонувати включення до порядку денного обговорення можливої українсько-турецької взаємодії у рамках впровадження ЄЗК, зокрема у напрямі розвитку співпраці у сфері альтернативної енергетики з урахуванням аналізу ризиків, пов'язаних з обмеженим фінансуванням та підтримкою «газових» проєктів з боку ЄС, а також видобування, транспортування та зберігання «зеленого водню»;
3. у рамках цілей і заходів ЄЗК активізувати маркетингову діяльність із просування української харчової продукції, виробленої відповідно до стандартів високої якості та з наявністю інноваційних властивостей у рамках сучасних трендів харчування (натуральне, здорове та спортивне харчування та ін.); передбачити заходи підтримки у стратегічній програмі виходу українських експортерів на ринок Туреччини;
4. рамках цілей ЄЗК і співпраці в програмі EUREKA (міжнародна інноваційна науково-технічна програма, покликана сприяти інноваційному підприємництву й співпраці між малими та великими підприємствами, науково-дослідними інститутами та університетами) розглянути можливість розробки спільно із турецькою стороною спільних стратегій кооперації та R&D, пов'язаних зі сферою «зелених технологій»;
5. обговорити з турецькою стороною можливість формування спільної позиції за наступними напрямками: гармонізація положень щодо декарбонізації та Європейської зеленої угоди із принципами та зобов'язаннями, взятими на себе державами-членами СОТ, принципи

співпраці в рамках ЄЗК між державами ЄС та державами-сусідами, що поділяють кліматичні цілі ЄС.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерству закордонних справ, Міністерству розвитку громад і територій, місцевим органам влади:

6. підтримувати й поглиблювати економічне співробітництво між відповідними інституціями (ТПП) та сприяти розробці спільних планів дій, якими могли б бути передбачені спільні навчальні програми з обміну та підтримки розвитку підприємництва, B2B заходів тощо.

Міністерству енергетики:

7. враховуючи уразливість української сфери відновлювальної енергетики внаслідок нещодавнього рішення щодо зниження зеленого тарифу, а також вірогідності запровадження акцизу з продажу «зеленої електроенергії», вжити заходів щодо утримання та зростання інтересу до цієї сфери турецьких інвесторів.

Міністерству інфраструктури, Міністерству закордонних справ:

8. використати оновлену модель концесійних правовідносин в Україні для залучення турецької сторони до масштабних інфраструктурних проєктів, у т.ч. спільно з ЄС (GO highway, TEN-T), а також інвестування у лінії поромного сполучення, інтермодальні пасажирські перевезення, модернізацію морських портів, розвиток логістичної інфраструктури відповідно до вимог ЄЗК тощо.

УГОРЩИНА

*Дмитро Афанасьєв,
к.с.н., доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

РЕАКЦІЯ ОФІЦІЙНИХ І ЕКСПЕРТНИХ КІЛ УГОРЩИНИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Угорщина є стабільним учасником міжнародних кліматичних угод. Будапешт підписав Кіотський протокол, згідно якого зобов'язав скоротити викиди парникових газів у період з 2008 року до 2012 року на 6%, порівняно з 1986-1987 роками (середній показник становив – 5,2%). Угорщина першою серед країн ЄС у 2016 році прийняла закон про ратифікацію Паризької кліматичної угоди (2015 року).

У вересні 2020 року в Угорщині відбувся **Будапештський кліматичний саміт**¹³³, у якому взяли участь представники державних органів влади Угорщини та керівники найбільших компаній регіону, вищі посадові особи ЄС, топ-менеджери фінансових та консалтингових фірм, розробники інноваційних технологічних рішень та відомі дослідники у цій галузі. Під час саміту також обговорили внутрішні та міжнародні аспекти сталого розвитку у світлі кліматичних цілей 2050 року.

Діяльність законодавчої влади

Законодавство з питань захисту клімату в Угорщині на сьогодні формується відповідно до бачення керівної партії Фідес, переможця парламентських виборів 2018 р., лідером якої є Віктор Орбан. Маючи усю повноту законодавчої і виконавчої влади, тим не менше, **реалізація кліматичної політики в Угорщині дуже міцно прив'язана до фінансування Європейського Союзу**. Опозиційна партія «Зелені Угорщини» LMP гостро критикує правлячу партію за такий підхід та зловживання щодо підтримки проектів за виділені ЄС гроші на користь пов'язаних із Фідес осіб.

¹³³ <https://budapestclimatesummit.com/>

У 2019 році прийнято **закон про забудову з урахуванням нової кліматичної філософії**¹³⁴. Він містить концепцію розвитку населених пунктів, генеральний план забудови, план регулювання та місцеві будівельні норми. По суті, норми закону регулюють конкретні вимоги, пов'язані з плануванням меж та включенням адміністративної території населеного пункту, охороною природних місць та забудовою цінних щодо екології територій, забудову з врахуванням місцевих особливостей. Наприклад, генеральний план передбачає, що загальна площа виділених зелених насаджень не може бути меншою від загальної площі територій, на яких планується будувати. Одним із перспективних заходів норм закону є метод позначення територій, призначених для нового розвитку. Водночас обмежено можуть бути створені зелені зони під час рекультивації деградованих територій тощо.

Діяльність виконавчої влади

Угорщина робить кроки для **декарбонізації транспорту**. Вона запровадила програму «Зелений автобус»¹³⁵, метою якої є заміна автобусів, що беруть участь у громадському транспорті у великих містах, на електромобілі.

Офіційний Будвпешт зробив значний внесок у **зменшення викидів парникових газів**, знизивши їх на третину порівняно з 1990 роком. Річні викиди парникових газів на душу населення в Угорщині складають менше трьох чвертей середнього європейського рівня.

В Угорщині **Національна енергетична стратегія на 2030 рік**¹³⁶ з терміном планування до 2040 року та Національний план енергетики та клімату Угорщини, прийнятий урядом у січні 2020 року, ставлять за мету встановити 1 мільйон розумних лічильників у секторі електроенергії до 2030 року, що відповідно до цільового показника на 2018 рік складе 13% від кількості вимірювальних приладів. Що стосується лічильників споживання газу, у цих документах не міститься подібних конкретних зобов'язань, але згідно з дослідженням Європейської Комісії, лише шість країн ЄС мали подібні зобов'язання у 2018 році.

¹³⁴ AZ EURÓPAI ZÖLD MEGÁLLAPODÁS (ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА). Бюро парламенту Угорщини. 8 червня 2020 р. ДИРЕКЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗБОРУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ОСВІТИ. ПРЕДСТАВНИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_52_Europai_Zold_Megallapodas.pdf/b8ac0727-6099-7847-8b8f-e7288a692136?t=1591606810955

¹³⁵ Nemzeti Energiastratégia 2030, kitekintéssel 2040-ig Tiszta, okos, megfizethető energia (Національна енергетична стратегія 2030 р. з огляду на 2040 р. Чиста, розумна, доступна енергія) <https://zoldbusz.hu/files/NE2030.pdf>

¹³⁶ Nemzeti Energiastratégia 2030, kitekintéssel 2040-ig Tiszta, okos, megfizethető energia (Національна енергетична стратегія 2030 р. з огляду на 2040 р. Чиста, розумна, доступна енергія) <https://zoldbusz.hu/files/NE2030.pdf>

Угорський національний банк запустив свою зелену програму¹³⁷ у лютому 2019 року, яка базується на трьох опорах:

- аналіз ризиків фінансового сектору, сприяння екологізації фінансового сектору;
- співпраця з вітчизняними партнерами, поширення знань, участь у зміні клімату та зеленому фінансуванні у міжнародних партнерських відносинах;
- зменшення впливу діяльності УНБ на клімат.

У рамках цієї програми **УНБ зробив кілька конкретних кроків**, таких як:

- Премія Green Finance, яка визнає видатні екологічні показники фінансового сектору;
- Програма дисконтування вимоги до зеленого капіталу, згідно з якою УНБ знижував вимогу до капіталу для банків, якщо вони встановлювали відсотки або збори за своїми зеленими житловими позиками на 0,3 відсотка дешевше;
- заохочення випуску корпоративних, банківських та муніципальних зелених облігацій через регуляторну діяльність центрального банку;
- надання низькопроцентних житлових позик на будівництво енергоефективних будинків за спільної підтримки уряду та центрального банку.

МОЖЛИВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УГОРЩИНИ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Позиція угорського уряду полягає в тому, що **атомну енергетику слід не лише визнати вуглецево нейтральною технологією, а й підтримувати**. Якщо оцінка буде сприятливою, а водень - електроенергією, що виробляється атомною електростанцією, буде визнаний вуглецево нейтральним, Угорщина сподівається на отримання субсидій від ЄС або дешевшого фінансування від таких установ як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) або Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). На масштаби використання водню в майбутньому фундаментально впливатимуть ціна на вуглець та квоти на сектори, до яких вони застосовуватимуться.

¹³⁷ A PÉNZÜGYI RENDSZER FENNTARTHATÓSÁGA (СТАЛІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ) ОФІС ПАРЛАМЕНТУ 2 жовтня 2020 р ДИРЕКЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗБОРУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ОСВІТИ ПРЕДСТАВНИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_63_penz%C3%BCgyi_rendszer_fenntarthatosaga.pdf/2ccd5b00-2c4a-cfd5-cd5c-e8bbc3710e8f?version=1.0&t=1601625031416&download=true

Угорщина розраховує використовувати для виробництва низьковуглецевого водню **ядерну енергію** (атомна станція Paks) або відновлювані джерела енергії. У подальшому його можна експортувати в інші держави-члени ЄС або використовувати для потреб вітчизняного ринку. Зокрема, перспективним є використання такої енергії для потреб транспорту (для важких вантажних транспортних засобів, автобусів чи залізничних поїздів), а також для домішування у газові мережі, що постачають газ для систем теплопостачання. Також готується пілотний проект, метою якого є виготовлення сміттєвоза, що працює на водні, із понад 50 відсотків угорської доданої вартості.

Міністерство інновацій і технологій працює над розробкою стратегічного плану реалізації Європейського Зеленого Курсу у частині **модернізації житлового фонду**¹³⁸. Значна частина будинків, особливо приватних будинків у сільській місцевості, потребують реновації для підвищення рівня енергоефективності, а також заміни застарілих систем опалення, зокрема, таких, що працюють на вугіллі, брикетах і спричиняють значне забруднення повітря. Угорщина **потребує цільової підтримки ЄС** для розгортання програм модернізації свого житлового фонду, підвищення його енергоефективності та масової заміни застарілих систем опалення на сучасні, здатні ефективно використовувати більш екологічні види палива (біомасу, дрова, пелети, природний газ).

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І УГОРЩИНОЮ

Угорщина займає важливе місце серед торговельних партнерів України. За підсумками 2020 року **загальний обсяг торгівлі товарами і послугами між Україною та Угорщиною** зменшився на 26,5% у порівнянні з 2019 роком та склав 2,734 млрд дол. США¹³⁹. Обсяг експорту товарів та послуг з України до Угорщини скоротився на 17,6% у порівнянні з 2019 роком і склав 1,459 млрд дол. США. Імпорт угорських товарів та послуг до України зменшився на 1,8% у порівнянні з 2019 роком і склав 1,275 млрд дол. США. Сальдо склало +184 млн дол. США.

Основу українського експорту до Угорщини у 2020 році склали електричні машини (59,1% усього експорту); мінеральні палива; нафта і продукти її перегонки (11,1%); деревина і вироби з деревини (5,8%); руди, шлаки і зола (3,5%); залишки і відходи харчової промисловості (2,1%); чорні метали (1,6%); котли, машини (1,4%), жири та олії тваринного або рослинного походження (1,3%), насіння і плоди олійних рослин (1,2%), взуття (1,1%)⁷.

¹³⁸ Government of Hungary. Convergence programme of Hungary https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2021-hungary-convergence-programme_en.pdf

¹³⁹ Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Угорщиною. Посольство України в Угорщині <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/271-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-ugorshhinoju>

Структура українського імпорту більш різноманітна. Основу українського імпорту угорських товарів у 2020 році склали електричні машини (26,5%); засоби наземного транспорту, крім залізничного (12,5%); мінеральні палива, нафта і продукти її перегонки (8,3%); пластмаси, полімерні матеріали (8,1%); фармацевтична продукція (6,1%); котли, машини (5,1%); каучук, гума (4,5%); різні готові вироби (2,6%); зернові культури (2,3%); різноманітна хімічна продукція (2%), залишки і відходи харчової промисловості (2%); мило, поверхнево-активні органічні речовини (1,9%), живі тварини (1,6%), папір та картон (1,5%); різні харчові продукти (1,4%)⁷.

Обсяг торгівлі послугами⁷ між Україною та Угорщиною за підсумками 2020 року зменшився на 6,6% у порівнянні з 2019 роком та склав 255,684 млн дол. США. Експорт послуг до Угорщини зменшився на 9,3% у порівнянні з 2019 роком та склав 195 млн дол. США. Імпорт послуг з Угорщини зріс на 3,5% у порівнянні з 2019 роком та склав 60,6 млн. дол. США. Позитивне сальдо для України склало 134,4 млн дол. США.

Основу експорту до Угорщини склали транспортні послуги, ділові послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги.

Основу імпорту до України склали послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги; транспортні послуги; ділові послуги; роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності.

Особливою **активністю нині відзначається співпраця України і Угорщини** у таких сферах, як сільське господарство, інформаційні і комунікаційні технології, машинобудування, харчування і легка промисловість. Перспективними є також такі напрями співпраці, як переробка відходів, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, логістика, охорона здоров'я, туризм та курортно-рекреаційна сфера.

У засобах масової інформації Угорщини **присутнє негативне позиціонування України** як партнера. Депутати з партії Фідес піддають критиці обхід умов Асоціації між ЄС та Україною з боку українського уряду. Представник Fidesz Енкі Дьєрі у грудні 2020 року нагадала про випадок так званих «курей-бетменів»¹⁴⁰, коли Україна знайшла лазівку в нетрадиційному забої птиці для транспортування курячої грудки в ЄС на додаток до квоти, включеної в Угоду, у порушення інтересів угорських виробників. «Щоб відігнати українських шахраїв, минулого року нам довелося внести зміни до тексту Угоди про асоціацію. Творчість нашого східного сусіда з того часу не зменшувалася. І вже в червні наш партнер знову вжив заходів і хотів запровадити захисні заходи для прийому добрив ЄС. Це стало загрозою селективного протекціонізму. Запланований хід був зупинений тільки в останню хвилину через наші швидкі дії. Водночас питання заборони експорту деревини до ЄС затягується роками. ЄС ініціював припинення української практики через процедуру врегулювання суперечок. Рішення очікується найближчим часом. До того ж Україна ввела мито на імпорт

¹⁴⁰ Sárga lap az ukrán kereskedelmi trükközésnek (Жовта картка українському торговому представнику) <https://fidesz-eu.hu/hu/sarga-lap-az-ukran-kereskedelmi-trukkozesnek/>

полімерних матеріалів з ЄС, що спричинило серйозний головний біль для угорської промисловості. Цей захід суперечить положенням двосторонньої угоди про вільну торгівлю та не виконує умови Світової організації торгівлі (СОТ)»¹⁴¹.

Інший приклад, Алекса Ботар, менеджер кліматичних та енергетичних програм Угорської асоціації консерваторів (MTVSZ) вважає, що імпорт електроенергії з України руйнує цілі Зеленої політики¹⁴². У багатьох державах-членах, у тому числі Угорщині, споживання первинної енергії та споживання побутових матеріалів також збільшилося в цілому. Викиди і забруднення можуть бути просто передані ЄС і державами-членами за межами ЄС або в інші райони і сектори.

Посол України в Угорщині Любов Непоп просуває Платформу для імплементації майбутньої програми дій в галузі внутрішнього судноплавства PLATINA3¹⁴³.

Проект спрямований на підвищення ефективності та розширення участі зацікавлених сторін у підтримці наукових досліджень та інновацій у галузі транспорту у рамках програми ЄС «Горизонт- 2020». Серед іншого, було підкреслено важливість створенні інформаційної бази для реалізації Зеленого курсу ЄС у зв'язку з подальшим розвитком програми дій Європейської Комісії у сфері внутрішнього водного транспорту NAIADES III на 2021-2027 роки¹¹.

Спільно з партнерами Дунайська Комісія підготувала програму, яка передбачає активну взаємодію керівництва Дунайської Комісії, представників Європейської Комісії та придунайських держав, членів Європейського Парламенту та представників ділових кіл. У рамках пленарного засідання були проведені тематичні сесії, присвячені ключовим проблемам і можливостям внутрішнього судноплавства: переходу до судноплавства з нульовим рівнем викидів, інтеграції внутрішнього судноплавства у мережі поставок, а також розумним водним шляхам і автономному судноплавству¹⁴⁴.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Угорщина залишається складним партнером для України в силу специфіки політичних відносин між країнами. При цьому, як сусіди, Україна і Угорщина будуть і надалі співпрацювати, зокрема, для вирішення схожих та спільних для

¹⁴¹ Záruló EU-s piac, madárinfluenza és áremelkedés nehezíti az ukrán csirkehus piaci helyzetét (Закриття ринків ЄС, пташиний грип і зростання цін ускладнить ситуацію на ринку української курятини) <https://www.magro.hu/agrarhirek/zarulo-eu-s-piac-madarinfluenza-es-aremelkedes-neheziti-az-ukran-csirkehus-piaci-helyzetet/>

¹⁴² Európai klímátörvény: újabb elhalasztott lehetőség (Європейське кліматичне право: ще один відкладений варіант) <https://mtvsz.hu/hirek/2020/03/europai-klimatorveny-ujabb-elhalasztott-lehetoseg>

¹⁴³ Duna Régió Stratégia (Дунайська регіональна стратегія) <https://dunaregiostrategia.kormany.hu/akadalymentes/hirek?page=2>

¹⁴⁴ Duna Régió Stratégia (Дунайська регіональна стратегія) <https://dunaregiostrategia.kormany.hu/akadalymentes/hirek?page=2>

обох країн проблем та викликів реформування енергетики, житлового фонду, зниження викидів парникових газів у сільському господарстві, транспорті і промисловості.

Угорщина як країна ЄС реалізовуватиме Європейський Зелений Курс у рамках визначених для неї зобов'язань. Органи влади Угорщини навряд чи будуть самостійно ініціювати спільні україно-угорські проєкти у рамках кліматичної політики. При цьому саме цей напрям може стати сферою спільного інтересу.

Верховній Раді України:

1. ініціювати проведення міжпарламентських консультацій щодо законодавчих ініціатив, які Угорщина планує у найближчий період часу у рамках ЄЗК з метою синхронізації зусиль і підготовки нормативно-правової бази;
2. встановити тісні контакти з партією LMP, які можуть виступити лобістами інтересів України у просуванні ідей Європейського Зеленого Курсу.

Кабінету міністрів України:

3. проаналізувати попит на будівельні матеріали та послуги, необхідні для реновації житлового фонду, і провести консультації з угорським урядом з метою досягнення взаємовигідного товарообігу.

Міністерству енергетики та вугільної промисловості України у взаємодії з енергетичними компаніями:

4. провести переговори з угорськими партнерами з метою напрацювання спільної дорожньої карти розвитку водневої енергетики.

Міністерству аграрної політики та продовольства України:

5. провести аналіз зацікавлення угорських агровиробників умовами роботи та інвестиціями в Україну та розробити пропозиції, які б створювали привабливі умови для залучення угорських компаній та водночас не створювали безпекових викликів.